

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Kristina Žalytė

**Studentų provokacinio elgesio internete, santykių agresijos ir psichopatiškumo
sąsajos**

Magistro darbas

Teisės psichologijos studijų programa

Darbo vadovė: doc. dr. Ilona Laurinaitytė

Vilnius, 2019

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SVARBIAUSIOS SAŲOKOS	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS.....	8
1.1.Provokacinio elgesio internete samprata	8
1.1.1. Provokacinio elgesio internete kilmė ir tipai.....	8
1.1.2. Provokacinio elgesio internete priežastys	11
1.1.3. Provokacinio elgesio paplitimas ir pasekmės.....	14
1.2.Agresyvus elgesys.....	15
1.2.1. Santykių agresijos kilmė ir samprata	15
1.2.2. Santykių agresijos pasekmės.....	17
1.2.3. Vyrų ir moterų agresijos skirtumai	20
1.3.Psichopatijos bruožų ryšiai su santykių agresija ir PEI.....	21
1.3.1. Šiuolaikiniai psichopatijos konstruktai	21
1.3.2. Skirtingų lyčių psichopatiškumo raiška	25
1.3.3. Psichopatiškumo ryšiai su PEI ir santykių agresija	26
1.4.Tyrimo tikslas ir hipotezės	28
2. TYRIMO METODIKA.....	29
2.1.Tyrimo dalyviai	29
2.2.Tyrimo instrumentai.....	29
2.3.Tyrimo eiga	32
2.4.Duomenų analinės metodai	32
3. REZULTATAI	33
3.1. Polinkio į provokacinį elgesį internete skirtumai.....	33
3.2. Santykių agresijos skirtumai	33
3.3.Psichopatijos bruožų skirtumai.....	34
3.4.Provokacijos internete poveikis rezultatams.....	35
3.5.Kintamųjų tarpusavio ryšiai.....	36
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	40
IŠVADOS	45
LITERATŪRA.....	46
PRIEDAI.....	54

SANTRAUKA

Žalytė, K. (2019). *Studentų provokacinio elgesio internete, santykių agresijos ir psichopatiškumo sąsajos*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 60 p.

Šiais laikais jauni žmonės internetą naudoja ne tik bendravimui, bet ir romantinio partnerio paieškoms, tad didėja rizika susidurti su antisocialiu elgesiu internete. Provokacinis elgesys internete yra vienas jų, bet dėl netikslaus apibrėžimo ši tema nesulaukia reikiamo dėmesio, nepaisant jos pasekmių. Literatūra rodo, kad provokacinis elgesys internete ir santykių agresija bei psichopatijos bruožai yra statistiškai reikšmingai susiję tarpusavyje, bet nėra duomenų, kurie susietų visus tris konstruktus. Tyrime dalyvavo 198 studentų (M = 23,55 metai, 47 vyrai). Tyrimo dalyviai surinkti klausimyno nuoroda pasidalinus su studentais susijusiose internetinėse grupėse. Tyrimui naudoti Provokacinio elgesio internete klausimynas (Buckels, Trapnell, Andjelovic, & Paulhus, 2017), Savistata paremtas agresijos ir socialinio elgesio klausimynas (Morales & Crick, 1998) bei Triarchinis psichopatijos įvertinimo klausimynas (Patrick, 2010). Rezultatai rodo, kad polinkis į provokacinį elgesį internete, santykių agresija ir psichopatiškumas turi reikšmingus tarpusavio ryšius, bet psichopatija medijuoja santykių agresijos ryšį su provokaciniu elgesiu internete. Taip pat rasta, kad iš trijų psichopatijos bruožų tik piktybiškumas reikšmingai padeda nuspėti provokacinį elgesį internete.

Provokacinis elgesys internete, santykių agresija, psichopatija, studentai

SUMMARY

Žalytė, K. (2019). *Relationships among Trolling, Relational Aggression and Psychopathic Traits in a Student Sample*. Master thesis. Vilnius: Vilnius University, p. 60.

In the past few years internet has become a foremost way of communication for young adults. Given that they search not only for communication but also romantic partners online, the risk of encountering online antisocial behaviour rises. Trolling is one of the aforementioned behaviours. Trolling lacks a definite conception and it receives little attention despite its consequences. Studies show that trolling, relational aggression and psychopathic traits are significantly linked. But there are no studies that would explore the link among all three of these constructs. 198 students participated in this study (M = 23,55 years, 47 - males). Participants were recruited by a link shared through social network groups related to students. iTroll Questionnaire (Buckels, Trapnell, Andjelovic, & Paulhus 2017), Self-Report Measure of Aggression and Social Behaviour (Morales & Crick, 1998) and Triarchic Psychopathy Measure (Patrick, 2010) were used for data collection. Results show that iTroll scores, relational aggression and psychopathy traits are significantly correlated. Also, psychopathy traits were found to mediate relationship between iTroll scores and relational aggression. Lastly, out of three psychopathy traits, only meanness could significantly predict iTroll scores.

Trolling, relational aggression, psychopathy, students

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Provokacinis elgesys internete – suplanuotas stiprias emocijas sukeliantis elgesys internetinėje bendruomenėje. Toks elgesys yra apgaulingas ir destruktivus bei keliantis suirutę, nors neturi aiškios priežasties (Buckels, Trapnell, & Paulhus, 2014).

Santykių agresija – tai elgesys, kurio tikslas yra pakenkti kitiems pažeidžiant jų santykius su aplinka arba manipuluojant jų priklausomybės grupei, draugystės ar priėmimo jausmu (Murray-Close, Ostrov, Nelson, Crick, & Coccaro, 2010).

Psichopatiškumas – tai tarpusavyje susijusių, nuo normos nukrypusių asmenybės bruožų rinkinys, kuris paveikia tarpasmeninius santykius, emocijas ir elgesį (Patrick, Fowles, & Krueger, 2009).

PRATARMĖ

Naujosios technologijos drastiškai pakeitė būdus, kaip bendrauja žmonės, o ypač paaugliai ir studentai. Pastarieji internetu ne tik komunikuoja su šalia nesančiais žmonėmis, bet šioje erdvėje ieško ir bendraminčių pritarimo bei draugiškų ar net romantinių santykių.

Bendravimas internetu įtraukia įvairaus tipo žinutes – vaizdo ar balso įrašus, tekstinius pranešimus, laiškus arba įrašus socialiniuose tinkluose. Toks tiesioginį kontaktą pakeitęs bendravimo būdas yra svarbus ne tik dėl susisiektuvimo palengvinimo, bet ir naujos erdvės, kuri gali būti naudojama kitų asmenų internetiniam persekiojimui ar varginimui. Manoma, kad internetinis varginimas (angl. *harrasment*) yra toks dažnas, kad vienam iš trijų studentų jau teko su tuo susidurti (Melander, 2010). Vienas iš tokio varginimo pavyzdžių, pasak autorių, yra provokacinis elgesys internete. Nors kai kurios provokacijos gali būti paprastos ir linksmos, kitos būna žiaurios ir keliančios psichologinę žalą ar net fizinį pavojų. Dėl skirtingo tokio elgesio vertinimo jo poveikis nėra vienareikšmis, tad toks elgesys yra mažiau kontroliuojamas.

Būtent dėl mažos tokio provokuojančio elgesio kontrolės, provokacija išplito į įvairiausias bendravimo terpes – nuo internetinių laiškų iki programėlių telefone. Pavyzdžiui, internetinių pažinčių portalai ir programėlės yra populiarus būdas surasti naują romantinį partnerį (Duncan & March, 2019). Vis dėlto, toks bendravimo būdas yra tinkama terpė ir internetiniam antisocialiam elgesiui. Įžeidžiančių, žeminančių ar piktybiškų žinučių siuntimas siekiant sukelti emocinį stresą savo pasekmėmis yra lyginamas su tiesioginio priekabiavimo pasekmėmis (March, Grieve, Marrington, & Jonason, 2017). Dėl tokių galimų pasekmių aukoms provokacinis elgesys internete sulaukė mokslininkų dėmesio.

Provokacinis elgesys internete siejamas ir su tiesioginio bendravimo metu naudojama kita agresijos forma – santykių agresija, kuria siekiama manipuliuoti arba pakenkti kitų asmenų reputacijai ar socialiniam statusui (Leff, Waasdrorp, & Crick, 2010). Manoma, kad viena iš provokacinio elgesio internete priežasčių taip pat yra siekis pakenkti kitų reputacijai (Owen, Noble, & Speed, 2017). Tyrimų rezultatai taip pat rodo, kad provokacinis elgesys internete ir santykių agresija yra susiję su psichopatiškumu (Pabian, De Backer, & Vandebosch, 2015; Czar, Dahlen, Bullock, & Nicholson, 2011). Šie konstruktai ir jų ryšiai yra svarbūs dėl poveikio paauglių ir studentų socialiniams ryšiams, akademiniam pasiekimams ir sveikatai (Walton & Cohen, 2011).

Nors yra tyrimų, kurie aiškina provokacinio elgesio internete, santykių agresijos ir psichopatiškumo tarpusavio ryšius, stokojama tyrimų, kurie analizuotų visų trijų konstrukto ryšius. Būtent todėl šio darbo tikslas yra išsiaiškinti, kokie ryšiai sieja provokacinį elgesį internete, santykių agresiją ir psichopatiškumą.

Norėčiau nuoširdžiai padėkoti tyrimo dalyviams, be kurių šis darbas nebūtų įmanomas, bei visiems palaikymą ir pagalbą suteikusiems žmonėms.

1. ĮVADAS

1.1. Provokacinio elgesio internete samprata

Kompiuteriu vykstanti komunikacija suteikia lengvesnį būdą bendrauti žmonėms, kurie vienas nuo kito yra nutolę geografiškai ir negali būti prisijungę tuo pačiu metu kaip ir jų pašnekovas. Visgi toks bendravimo būdas negali pilnai atkartoti įprastų tiesioginiame bendravime naudojamų ir matomų socialinių užuominų (angl. *face to face cues*), tad komunikacijos internetu metu didėja nesusipratimų ir konfliktų rizika (Hardaker, 2010). Internetinė komunikacija suteikia prieigą prie anksčiau neregėto kiekio informacijos (apie žmones, vietas ir veiklas), tačiau ši informacija ne visada yra tiksli ar teisinga. Remiantis tokia informacija, bendraujant internetu sukuriama artimesnio ryšio iliuzija ir stipresnis bendruomeniškumo jausmas nei kalbantis tiesiogiai (Hardaker, 2010), tad internetinės bendruomenės nariai gali tapti lengvomis manipuliacijų aukomis (pvz., be priežasties renkami piniginiai fondai).

Internetinis bendravimas šiais laikais yra svarbus ne tik dėl susikuriančių internetinių grupių, bet ir dėl žmonių masto, kurie joms priklauso. Internetinis bendravimas šiais laikais tapo lengvai prieinamu ir nebėra suvaržytas stacionarių kompiuterių, tad kitus internetinių bendravimo priemonių (socialinių tinklų ar programėlių) vartotojus dabar galima pasiekti ne tik bet kada, bet ir per įvairiausias priemones – kompiuterius, telefonus, išmaniuosius laikrodžius ar net išmaniuosius šaldytuvus (pvz., Samsung smart refrigerator). Taip pat išaugus socialinių tinklapių pasiūlai (pvz., Facebook, Twitter, YouTube, Reddit, 4Chan, 9gag ir t. t.) vartotojų skaičius ne tik didėja, bet tie patys vartotojai ima naudotis keliais skirtingais socialiniais kanalais, todėl tuo pačiu išauga ir tikimybė, kad jie susidurs su antisocialiu elgesiu internete (ir kaip aukos, ir patys būdami agresoriais).

1.1.1. Provokacinio elgesio internete kilmė ir tipai

Provokacinis elgesys internete (angl. *trolling*, sutr. PEI) interneto atsiradimo pradžioje buvo nežalinti veikla, dažniausiai pasižymėjusi beprasmių klausimų forma, kuriais buvo siekiama išskirti tuos vartotojus, kurie nesupranta tokių klausimų beprasmiškumo ir rimtai stengiasi į juos atsakyti (Bishop, 2013). Toks elgesys buvo naudojamas siekiant atpažinti naujai prie bendruomenės prisijungusius narius. Tuometinis PEI buvo laikomas linksma išdaiga, tačiau šiais laikais jis įtraukia ir daug agresyvesnį elgesį. Naujoji PEI sąvoka įtraukia trikdymo ir apgaulės elementus, o pats elgesys pasikeitė iš apdairių komentarų į antisocialius provokatorių veiksmus. Aiškinama, kad PEI yra veiksmas, kuriuo siekiama bendruomenės nariams sukelti stiprius neigiamus jausmus, apsimetant naiviu ar nuoširdžiu pokalbio dalyviu (Cruz & Rex, 2018).

Hardaker (2013) nurodo, kad anksčiau autoriai internetinę provokaciją apibrėžė kaip apgaule grįstą žaidimą, į kurį įtraukiamos nieko nenučiuokiančios aukos. Vėlesni internetinės provokacijos apibrėžimai yra panašūs ir dėmesio centre išlaiko technologijų vartotoją, kuris socialiniuose tinkluose kuria tapatybę ir ją naudoja, norėdamas iš pirmo žvilgsnio nuoširdžiai dalyvauti grupės pokalbiuose: pasipasakoti, užduoti klausimus ar perduoti patarimus, nors tikrasis tokio elgesio tikslas yra sukelti kiek galima didesnę sumaištį bendruomenėje, beprasmiškai priekaištauti, įžeidinėti ar tiesiog užgauti kitus grupės narius. Toks elgesys aiškinamas tuo, kad sukelta suirutė grupėje provokatoriui teikia pasitenkinimo jausmą (Hardaker, 2010; 2013). Tuo tarpu Herring, Job-Sluder, Scheckler ir Barah (2002) internetinę provokaciją apibrėžia trumpiau – kaip kitų vartotojų įtraukimą į beprasmes, nepagrįstas ir nesibaigiančias bei susierzinimą keliančias diskusijas.

Verta paminėti, kad provokacijos internete ne visada buvo naudojamos kitų vartotojų erziniui ar gąsdinimui. Susikūrus provokacijų fenomenui, šio elgesio tikslas buvo sukelti teigiamas emocijas ir provokatoriui, ir asmeniui, į kurį provokacija buvo nukreipta, kartu pasijuokiant iš situacijos absurdiškumo. Tokias provokacijas March ir Marrington (2019) vadina „garbinga“ provokacija (angl. *„kudos‘ trolling“*). Visgi pradžioje buvęs savotiškai draugiškas provokacinis elgesys peraugo į įžeidinėjimus, kuriais tikslingai stengiamasi pakenkti kitiems vartotojams, o ankstesnis motyvas pagerinti nuotaiką kitiems vartotojams išnyko. Tokį grubų provokavimą March ir Marrington (2019) vadina „užgaulia“ provokacija (angl. *„flame‘ trolling“*). Autoriai nurodo, kad „užgaulaus“ provokacinio elgesio pavyzdžiais galima laikyti neužslėptus keiksnojimus, į asmenį nukreiptus atvirus arba užslėptus įžeidimus, nepaliaujamai pokalbyje naudojamą sarkazmą ir nuo temos nukreipiančius komentarus. Nurodoma, kad tipiškas internetinio provokatoriaus įvaizdis yra tapatinamas su „užgauliajai“ provokacijai priskiriamu elgesiu – tiesioginiais keiksmiais ir į konkretų asmenį nukreiptais įžeidimais (March & Marrington, 2019). Toks provokacijų suvokimas ir provokuojančio elgesio siejimas su antisocialesniu elgesiu aiškinamas ir tuo, kad jau pati sąvoka „provokatorius“ asocijuojasi su grupės išdavyste (Lietuvių kalbos žodynas, 2017) ir rimties sutrikdymu, problemų kėlimu ir chuliganišku elgesiu norint pasityčioti ar užgauti kitą asmenį (Thesaurus, 2019). Prie tokio suvokimo prisideda ir medijų kuriamas įvaizdis, kai bet koks ryškesnis internetinės agresijos atvejis yra bendrai pavadinamas internetine provokacija (Bishop, 2013). Būtent todėl manoma, kad šiuolaikinis provokatoriaus supratimas yra grįstas asociacija su naudojamu terminu ir yra labiau siejamas su „užgaulia“ provokacija, tad apie „garbingą“ provokaciją galvojama daug rečiau.

Tie asmenys, kurie provokaciją suvokia kaip „garbingą“ ir keliančią teigiamus, o ne neigiamus jausmus, dažniausiai geriau pažįsta internetinės bendruomenės vidinę kultūrą. Toks susipažinimas reiškia ne tik įprastą priklausymą grupei, bet ir susipažinimą su vidine bendruomenės kultūra, jos istorija ir taisyklėmis. Vienas garsiausių „garbingos“ provokacijos pavyzdžių yra

forumuose paplitęs provokacijos būdas – vadinamasis Rickrollinim‘as (Sanfilippo, Yang, & Fichman, 2017), kai į bet kokį klausimą ar komentarą atsakoma dainininko Rick Astley „Never Gonna Give You Up“ (atvira arba užmaskuota) nuoroda į dainos įrašą arba dainos žodžių citata. Kai kurių bendruomenių nariai tokį elgesį supranta kaip nekenksmingą provokaciją, kuri ir provokatoriui, ir tam, į kurį tokia provokacija nukreipta, sukelia teigiamas emocijas, kadangi abi pusės žino šios provokacijos kilmę bei nešamą teigiamą žinią. Visgi tokia provokacija ne visiems atrodo kaip „garbinga“: nauji, su tos bendruomenės kultūra dar nesusipažinę nariai arba asmenys, neturintys ryšių su tokį „pokštą“ naudojančia bendruomene, Rickrollinim‘ą laiko erzinančiu, varginančiu ir neigiamas emocijas keliančiu elgesiu, manydami, kad iš jų klausimo ar komentaro yra tyčiojamasi, nepateikiant tiesioginio atsako arba tokiu būdu bandoma veltui švaistyti jų laiką.

Kitą vertus, Bishop (2013) nurodo, kad tikra „užgauli“ provokacija yra aiškesnė ir įtraukia anksčiau minėtus planingus komentarus, kurių pirminis tikslas yra kuo labiau įžeisti arba sukelti neigiamas emocijas kitam pokalbio dalyviui, tikslingai pateikti klaidingą informaciją, instrukcijas ar patarimus. Vieni populiariausių tokios provokacijos pavyzdžių – „patarimai“, kaip lengviau pakrauti naują iPhone išmanųjį telefoną, jį įdedant į mikrobangų krosnelę, arba žinutės ir vaizdo klipai, pašiepę Amandos Todd priešmirtinį vaizdo klipą, paplitusį po jos savižudybės (Crowe & Watts, 2016). Kiti pavyzdžiai apima tikslinius, nuo nelaimių nukentėjusius asmenis ar jų artimuosius, įžeidžiančius ar pajuokiančius komentarus, kurie parašomi po pranešimų apie katastrofas ar kitokias dideles nelaimes (pvz., po Naujojoje Zelandijoje įvykusio žemės drebėjimo 2011 m. bei 2018 m. įvykusių šaudynių Christchurch mokykloje, Naujojoje Zelandijoje, paskelbti haka šokių įrašai sulaukė ne tik teigiamų komentarų ar užuojautos, bet ir pašiepiančių atsakų). Pasak March ir Marrington (2019), provokacinis elgesys internete dažniausiai siejamas su agresyviai užgauliu elgesiu (t. y. „užgaulia“ provokacija).

Owen, Noble ir Speed (2017) provokacinį elgesį sieja su filosofo Nietzsche’s mintimis apie pasipiktinimą ir vergystės moralumą. Provokatorių priešiškus kyla iš jų menkavertiškumo, kurį jie jaučia savo aplinkoje ir kylančio įniršio dėl savo padėties visuomenėje. Tokie jausmai veda prie tiesioginės priklausomybės nuo kitų „nepelnytai gautos“ garbės, kai provokatoriai savo elgesiu siekia keršto už suvoktą „įžeidimą“ (kad kiti gavo šlovės, o jie – ne) pažemindami kitus ir taip pakeldami savo suvokiamą vertę. Būtent todėl provokatoriai jaučia didesnę pasitenkinimą, kai tarp jų ir jų pasirinktos provokacijų aukos yra didesnis suvokiamas socialinio statuso skirtumas (pvz., Instagram platformoje išgarsėję asmenys suvokiami kaip įžymybės, tad provokacija pažeminant šiuos asmenis suteikia pasitenkinimo). Šiuo atveju internetinė provokacija tampa ne nuotaiką pagerinančiu veiksniu, bet to „nusipelnusių“ asmenų baudimu atimant jų suvokiamai nepelnytą garbę (Owen et al., 2017). Toks PEI interpretavimas naudojamas bandant paaiškinti neapykantą, kuri nukreipiama prieš vadinamuosius „nuomonės lyderius“, po kurių įrašais galima dažnai matyti kitų vartotojų komentarus, kuriais siekiama juos pažeminti. Toks provokacinio elgesio aiškinimas provokatorius vaizduoja kaip

piktybiškus ir pažeminti kitus siekiančius asmenis. Visgi kiti autoriai tokį elgesį priskiria žiauresniam elgesiui internete: internetinėms patyčioms, vulgariems įžeidinėjimams (angl. *flaming*) ar keršto pornografijai (angl. *revenge porn*) (Golf-Papez & Veer, 2017).

Kiti autoriai (March, Grieve, Marrington, & Jonason, 2017) PEI apibūdina panašiai – kaip provokuojantį ir įžeidžiantį bendravimą internete siekiant įžiebtį konfliktą ar iššaukti stiprią kitų vartotojų reakciją, sukelti jiems stresą ir dėl to pačiam provokatoriui pajusti malonumą. Toks elgesys aiškinamas 4 provokacijos elementais:

- apgaule – kuri aiškinama kaip apsimetimas nuoširdžiu pokalbio dalyviu, kadangi kartais sunku tiksliai nuspręsti ar asmuo yra provokatorius, ar vienišas ir atvirai reiškiantis emocijas;
- agresija – pagiežingu elgesiu siekiant suerzinti arba sukurstyti kitus vartotojus atsakyti į provokaciją (pvz., rašant absurdiškas tiradas, nukreipiant temą beprasmiška linkme ar įžeidinėjant kitus vartotojus);
- žlugdymu – kuris apibūdinamas kaip kitų vartotojų supykdytas įsiterpiant į jų rutininę veiklą grupėje masiškai komentuojant kokį nors įrašą siekiant sulaukti dėmesio arba vartotojų reakcijos (pvz., Reddit vartotojas YAYVIDEOGAMES daugiau nei šešis tūkstančius kartų pakomentavo tą patį įrašą, taip kitiems vartotojams sukeldamas pasimetimą ir susierzinimą)
- sėkme – kuri nusakoma provokatoriaus darbo įvertinimu: provokacijos kokybe (gerai suplanuota ir įvykdyta provokacija) bei kitų vartotojų atsaku (ar buvo iškart suprasta, kad stengiamasi provokuoti, ar buvo provokacijai pasidavusių vartotojų) (Hardaker, 2010).

Tad nors PEI gali būti skirtingų tipų, daugelyje tyrimų PEI laikomas vientisu konstruktu, kuris turi tik šiai elgesio formai būdingus bruožus, galinčius šiek tiek skirtis priklausomai nuo provokacinio elgesio sąvokos pagrindimo idėjų.

1.1.2. Provokacinio elgesio internete priežastys

Kai kurie autoriai teigia, kad PEI gali būti paprasčiausias socialinio bendravimo elementas (Warde, 2005). Šis požiūris skatina atitraukti dėmesį nuo asmens priimamų sprendimų ir įvertinti veiksmus, kurie gali būti įprasti tam tikrose socialinėse aplinkose. Žinoma, jei provokacinio elgesio kilmė nėra provokatoriaus asmenybė ir orientuojamasi į grupės naudojamus bendravimo elementus, keičiasi ir tai, kaip provokacija turėtų būti apibrėžiama. Jei PEI yra grupės bendravimo elementas, atsiranda kiek kitokie kriterijai, kad asmuo galėtų būti laikomas provokatoriumi: pirmiausia, jis neišvengiamai turi priklausyti internetinei bendruomenei, kurioje planuojamas provokacinis elgesys; turėti bent bazinį supratimą, kodėl ši grupė egzistuoja ir koks jos tikslas; turėti pakankamai įgūdžių ir kompetencijų įsitraukti į diskusijas ir išlaikyti narystę; bei turėti visus reikalingus įrankius kontaktui – prieigą prie pokalbių ir informacijos sklaidos kanalų ar būti prisijungus prie forumo/grupės, jei

pastarųjų turinio peržiūra ir komentavimas neįmanomi be narystės (pvz., Tumblr platformos turinys negali būti peržiūrimas neturint paskyros, Instagam profiliai gali būti privatūs, tad neturint paskyros ir neseokant (angl. *follow*) vartotojo, provokacija šioje platformoje tiesiog neįmanoma).

Cruz ir Rex (2018) pritaria šiai idėjai ir ją papildo tuo, kad PEI gali būti apibrėžiamas trijų socialinių veiksmų visuma: mokymusi, asimiliacija ir taisyklių pažeidimu. Todėl manoma, kad provokacinis elgesys reikalauja žinių apie išskirtinius bendruomenės elementus. Kadangi provokuojantis elgesys galimas tik socialioje aplinkoje, tarpasmeninis bendravimas ir narių reakcijos į kitus leidžia geriau suprasti grupės dinamiką. Tokios idėjos pavyzdžiu minėti autoriai laiko tai, kad tam tikros bendruomenės vartojamo žodyno išmanymas ir susipažinimas su pokalbių kontekstu padeda selektyviai ir tikslingai naudoti turimas žinias vėlesnėse provokacijose, kadangi sunku sukurti provokuojantį įrašą tiksliai nežinant, kokios temos yra tinkamos provokacijai arba labiausiai „skauda“ bendruomenės nariams (pvz., su mėsos gaminiu susijusių įrašų pasidalinimas veganų grupėje nurodo bent bazinį susipažinimą su grupe, tuo tarpu klausimas apie „veganiškiausią“ automobilį būna nesuprastas ir nesukelia siektos reakcijos).

Priklausymas grupei taip pat svarbus tuo, kad provokatorius turi būti laikomas tikru grupės nariu ir jo apgaulingas komentaras – patikimu, nes tik reguliarių narių žinutės vertinamos rimtai, o bet kokie naujokų bandymai pradėti daug emocijų keliantį pokalbį bus laikomi nenuoširdžiais. Tokią asimiliaciją galima simuliuoti perpratus grupės charakteristikas ir kriterijus, kuriais nustatoma, kurie grupės nariai yra senbuviai, o kurie – naujokai. Turint šią informaciją ir elgiantis pagal nerašytas grupės taisykles, galima apeliuoti į kitų narių palankumą ir net būnant nauju grupės nariu sulaukti priėmimo ir rimto požiūrio į pateikiamą informaciją.

Taip pat svarbus pats bendruomenės taisyklių pažeidimas pateikiant provokacinį turinį. Šis pažeidimas reikalauja specifinių įgūdžių, t. y. gebėjimo teisingai numatyti provokacijai palankias galimybes ir gebėjimo sukurti žinutę, kuri iššauktų norimą reakciją (svarbus tinkamų frazių, laiko ir konteksto pasirinkimas) (Cruz & Rex, 2018).

Galiausiai Cruz ir Rex (2018) primena idėją, kad provokacinis elgesys internete nėra kažkokių požiūrio, vertybių ar spėdimų sąveikų išdava, o tiesiog elgesys, kuris yra tipiškas tam tikrose socialinėse situacijose. Hardaker (2013) PEI aiškino tuo, kad anonimiškumas pakenkia žmogaus moraliniams įsitikinimams ir anksčiau provokatorius kritikavę asmenys patys imasi tokios veiklos. Teigiama, kad anonimiškumas gali prisidėti prie internetinės agresijos labiau nei priežiūros ar taisyklių nebuvimas. Anonimiškais išliekantys asmenys internete mažiau tvardosi ir kartu mažėja jų asmeninė atsakomybė už atliekamus veiksmus ar pasakytus žodžius (Peterson & Densley, 2016). Anonimiškumą ir jo poveikį internetinei provokacijai aptaria ir Cho su Kwon (2015), kurie pritaria Hardaker (2013), kad mažėjant tikimybei būti identifikuotam, mažėja ir asmens susivaldymas. Autoriai tokį elgesio pokytį aiškina cituodami Zimbardo (1969) Stanfordo kalėjimo eksperimento

rezultatus bei primindami individualumo jausmo praradimo reiškinį, kurio dėmesys – nuo normos nukrypęs elgesys, kurį sukelia grupės spaudimas arba socialinių užuominų trūkumas. Autoriai mano, kad provokacijos internete yra didelį susirūpinimą kelianti tema ir tai grindžia tuo, kad PEI sukelia ne tik neigiamas aukų ir aplinkinių reakcijas, bet kartu kelia pavojų ir internetiniam bendravimui, pavyzdžiui, kitų vartotojų atsitraukimą nuo turinio kūrimo (Cho & Kwon, 2015).

Nors anonimiškumas gali padėti išvystyti pozityvią aplinką, kurioje vartotojai skatinami mąstyti ir atvirai reikšti savo nuomonę, tam tikrose situacijose tos pačios sąlygos gali sukelti ir priešingą efektą, todėl internetinės provokacijos yra toji anonimiškumo ir nesusivaldymo internete pasekmė, kuri gali neigiamai paveikti internetinių diskusijų kūrimą ir vartotojų dalyvavimui jose teikiamą prasmę ir vertę (Cho & Kwon, 2015). Pietų Korėjoje buvo bandoma rasti šios problemos sprendimą, t. y. pagal 2005 m. priimtą įstatymą politines naujienas pranešantys tinklalapiai pakeitė savo vartotojų komentavimo taisykles: vartotojai turėjo identifikuoti save prieš palikdami komentarus politinėmis temomis (identifikacija neprivalėjo būti tiesioginė, bet profilis turėjo turėti pakankamai informacijos, kad būtų galima įvardinti profilio savininką). Manyta, kad galimas asmens atpažinimas sumažins neatsakingų vartotojų antisocialų elgesį internete ir kartu užtikrins atsakomybės už savo žodžius prisiėmimą (Cho & Kwon, 2015). Autoriai, norėdami įrodyti tokio sprendimo veiksmingumą, atliko tyrimą, kuris parodė, kad asmenys, naudojantys identifikuojamus socialinių tinklapių profilius, buvo mažiau linkę į provokacinį elgesį. Tokie rezultatai patvirtino idėją, kad tikimybė būti identifikuotam sumažina vartotojų nesivaldymą, kadangi didėja tikimybė, kad teks atsakyti už savo elgesį. Vis dėlto toks internetinės identifikacijos įstatymas buvo panaikintas praėjus vos 7 metams nuo jo įvedimo dėl kilusio nerimo, kad priverstinė identifikacija internete gali riboti žodžio laisvę. Vis dėlto Cho ir Kwon (2015) mano, kad savanoriškas tapatybės atskleidimas buvo ne prarasto anonimiškumo, o socialinio įsiskverbimo (angl. *social penetration*) pasekmė (Altman & Taylor, 1973). Socialinio įsiskverbimo teorija teigia, kad padidėjęs savęs atskleidimas yra natūrali tarpasmeninių santykių vystymosi pasekmė, tad asmenys, kurie jaučia tvirtą ryšį su kitais bendruomenės nariais, yra linkę bendrauti nurodydami savo vardą ar kokį kitą identifikatorių arba prisistatyti vėlesniame bendravimo etape. Toks ryšys su grupės nariais mažina provokacinio elgesio tikimybę.

Vis dėlto anonimiškumas neturėtų būti laikomas vieninteliu PEI skatinančiu veiksmu, nes tokiu atveju visi anonimiški socialinių tinklų vartotojai būtų provokatoriai. Taip pat šiuo atveju išsiskiria ir tie provokatoriai, kurie ir taip neslepia savo vardų ir gali be vargo būti identifikuojami už internetinės bendruomenės ribų. Owen ir kolegos (2017) teigia, kad tokio elgesio motyvacija gali būti paveikta išorinių stimulų, nes išoriniai stimulai patys negali sukelti tokio deviantinio elgesio. Manoma, kad kartu su anonimiškumo sąlyga reikėtų vertinti ir finansinius, pramogos, nuobodulio ir keršto motyvus. Pavyzdžiui, teigiama, kad nuobodulys yra vienas iš pagrindinių PEI veiksmų kartu su vienišumo

jausmu ir siekiu būti pripažintu (Cho & Kwon, 2015). Matza ir Sykes (1964) nurodyti penkios delinkventinio elgesio neutralizavimo technikos taip pat gali būti laikomos provokacinį elgesį internete lengvinančiais veiksniais.

Tad apžvelgus mokslinę literatūrą galima teigti, kad provokuojantį elgesį internete gali veikti situacija, jos kontekstas, vartotojui suteikiamas anonimiškumas bei elgesio neslopinimas.

1.1.3. Provokacinio elgesio paplitimas ir pasekmės

Dėl augančio socialinių tinklų vartojimo bei problemų, kurios dėl to kyla, daugėja ir literatūros, kalbančios apie tai, kas yra „internetinė agresija“. Peterson ir Densley (2016) tokį reiškinį įvardija kaip naują visuomenės sveikatos problemą, o pati internetinės agresijos sąvoka apibrėžiama kaip agresyvus elgesys (pvz., gandų skleidimas, apkalbinėjimas, kitų vartotojų įžeidinėjimas) pasitelkiant įvairias informacijai ir komunikacijai skirtas technologijas (pvz., socialinius tinklus, elektroninį paštą, bendravimo kambarius ar žinutes) (Wright & Li, 2013b). Manoma, kad internetinėje erdvėje agresija gali pasireikšti įvairiomis taktikomis: tiesioginiu priekabiavimu, tapatybės pasisavinimu, persekiojimu, privačios informacijos atskleidimu bei anksčiau aptartu provokaciniu elgesiu internete (Long, Sulkowski, & Dempsey, 2012; Peterson & Densley, 2016).

Nepaisant įvairių minėtų apibrėžimų ir kilmės teorijų, PEI išlieka sudėtingu ir specifisku elgesio neapribotu konstruktu. Provokacija, arba medių vartojama „trolinimo“ sąvoka, yra apibūdinama įvairiu antisocialiu elgesiu, visgi daugelis prie tokio elgesio priskiria ir kitas internetinės agresijos taktikas – internetines patyčias ir socialinių tinklų paskatintas savižudybes, tad terminas „provokatorius“, arba „trolis“, populiariojoje žiniasklaidoje tapo viso neigiamo elgesio internete paaškinimu (Cruz & Rex, 2018). Dėl šios priežasties tikrasis provokacinio elgesio paplitimas nėra aiškus. Hong ir Cheng (2018) nurodo, kad du iš trijų universiteto studentų per savaitę panaudoja kokią nors PEI taktiką, tuo tarpu Buckels ir kolegos (2014) teigia, kad tik 6 proc. jų atlikto tyrimo dalyvių per paskutinį pusmetį užsiėmė tokia veikla.

Tokie nesutapimai gali būti paaškininti March ir Marrington (2019) pastebėjimu, kad provokatoriaus ir nukentėjusiojo vaidmenys yra ne tik cikliški – provokatoriai tampa nukentėjusiais, o nukentėję – provokatoriais, bet ir tuo, kad su PEI kaip nors susijusiems vartotojams provokacijos asocijuojasi su žodžiais „juokas“, o pasekmės su žodžiais „juokas“ ir „pramogos“. Tuo tarpu su provokacijomis niekaip nesusidūrę asmenys PEI siejo su „įžeidimu“ ir „užgauliojimu“, o tokio elgesio pasekmės – su „pykčiu“ ir „liūdesiu“. Tokie atsakymai yra siejami su provokacijose naudojamu subjektyviu humoru, kuris gali prisidėti prie provokacijos vertinimo kaip „garbingos“. Anksčiau provokuoti ir patys provokavę asmenys dažniau provokuojantį elgesį matys kaip humoristinę – „garbės“ – provokaciją, o asmenys, kurie nėra susiję su PEI, jį dažniau įvardija kaip

patyčių formą. Kyla klausimas, kodėl su provokacija anksčiau susidūrę asmenys matė šmaikščiąją PEI pusę (March & Marringtin, 2019). Cruz ir Rex (2018) pateikia mintį, kad provokacija užsiimantys asmenys tokį elgesį mato kaip linksmą užsiėmimą, nes provokacijas laiko puikiai atliktu pokštu (interviu metu apklausti provokatoriai teigė, kad tinkamai atlikta provokacija yra daug pastangų reikalaujantis poelgis, tad jų susižavėjimas gerai suplanuotu ir įvykdytu kitų provokatorių provokavimu neturėtų būti laikomas keista reakcija).

Tad PEI yra sudėtingas konstruktas, kurį sunku aiškiai apibrėžti dėl galimai kintančių vaidmenų provokacinėje situacijoje bei teorijų, kad PEI gali būti dar viena internetinės agresijos taktika.

1.2. Agresyvus elgesys

1.2.1. Santykių agresijos kilmė ir samprata

Ankstyvųjų agresijos tyrimų dėmesio centre dažniausiai buvo fizinė ir verbalinė agresijos formos, kadangi tai akivaizdus ir ryškus padarinius paliekantis elgesys. Būtent dėl tokio riboto tyrimų dėmesio rezultatai rodydavo, kad agresijos naudojimas būdingesnis vyrams nei moterims (Werner & Crick, 1999). Tokią idėją palaikė ir kiti agresijos tyrimai, kurių rezultatai rodė, kad moksleiviai berniukai yra agresyvesni nei mergaitės. Manoma, kad tokie rezultatai galėjo būti susiję su tuo, kad buvo mažai arba išvis neatsižvelgiama į agresijos formas, kuriomis galėtų naudotis ir mergaitės (Crick & Grotpeter, 1995). Skirtingomis agresijos formomis galima siekti skirtingų tikslų arba to paties tikslo naudojant visas įmanomas priemones (Archer & Coyne, 2005), tad Crick ir Grotpeter (1995) pateikė idėją, kad mergaičių bandymai pakenkti kitiems gali būti kitokie nei berniukų ir neįtraukti stereotipinio agresyvaus elgesio. Autoriai tokio elgesio pavyzdžiais laikė problemų kūrimą santykiuose arba kenkimą kitų santykiams bei priklausomybės grupei jausmo menkinimą.

Nors žinoma, kad agresija turi skirtingas formas, pradinis agresijos skirstymas yra į tiesioginę ir netiesioginę agresijas. Tiesioginė agresija apibūdinama kaip atviri verbaliniai ar fiziniai veiksmai, kuriais siekiama sukelti žalą kitam asmeniui (Björkqvist, Lagerspetz, & Kaukiainen, 1992). Tuo tarpu netiesioginę agresiją apibūdinti iškart buvo kiek sunkiau, nes nebuvo aišku, koks elgesys turėtų būti priskirtas šiai kategorijai. Feshbach (1969; Feshbach & Sones, 1971) savo tyrimo metu stebėjo vaikus ir pagal matytą elgesį išplėtė tuo metu vyravusį netiesioginės agresijos apibrėžimą. Autoriai nurodė, kad netiesioginė agresija pasireiškia socialinio atskyrimo, ignoravimo ir atstūmimo taktikų taikymu (Archer & Coyne 2005).

Tikslesnį tiesioginės ir netiesioginės agresijos sąvokų atskyrimą patiekia Björkqvist, Lagerspetz ir Kaukiainen (1992). Jie sąvokas apibrėžia šių elgesio formų dichotomiją – žalos sukėlimas tiesiogiai bendraujant su pasirinkta auka bylojo apie tiesioginę agresiją, o žalos sukėlimas sukeliant įvykių grandinę reiškė netiesioginę agresiją. Jie taip pat pažymi, kad netiesioginės agresijos

naudojimas remiasi galimybe agresoriui išlikti nežinomam ir taip išvengti nukentėjusių atsako. Vėliau Björkqvist (2001) sąvoką supaprastina: netiesioginę agresiją apibūdina kaip bandymą sukelti psichologinę, o kartais ir fizinę, žalą pasitelkiant socialines manipuliacijas, puolant pasirinktą auką per trečią asmenį (jais manipuluojant), kad agresijos tikslas liktų nežinomas arba vėliau būtų galima apsimesti, kad užpuolimas nebuvo agresyvus. Tad kai kurios netiesioginės agresijos formos (pvz., asmens ignoravimas arba naujos draugystės užmezgimas siekiant sukelti pavydą), nors ir siekia paslėpto tikslo, yra tamptai susijusios su agresoriaus poreikiu, kad nukentėjęs asmuo žinotų jų tapatybę (Archer & Coyne, 2005). Tai sutampa su vėlesniu autorių teiginiu, kad tiesioginę agresiją galima atskirti nuo netiesioginės tuo, kad skiriasi jų tikslas ir būdai jam pasiekti: vietoj tiesioginės žalos ir atvirų smurtinių veiksmų, naudojamos manipuliacijos paveikti asmens reputaciją ar atskirti jį nuo socialinės grupės (Archer & Coyne, 2005).

Netiesioginė ir santykių agresijos dažnai priskiriamos tai pačiai agresijos formai dėl jų metu naudojamų manipuliacijų (Archer & Coyne, 2005) bei to, kad agresoriai, tam, kad sukeltų žalą savo pasirinktoms aukoms, bando tuos asmenis atskirti nuo jų socialinės grupės arba paversti juos ignoruojamais jos nariais. To paties tikslo siekiama panašiais būdais – skleidžiant apkalbas ir paskalas, manipuluojant kitais asmenimis ir jų nuomone apie nukentėjusįjį.

Nors netiesioginė ir santykių agresijos yra grupuojamos kartu, jos turi subtilių skirtumų (Coyne, Archer, & Eslea 2006). Teigiama, kad santykių agresija gali būti atvira ir dažnai jos imamasi tiesiogiai bendraujant su asmeniu, kurį norima valdyti, tad kartais ji panašesnė į tiesioginę nei netiesioginę. Tuo tarpu netiesioginė agresija remiasi agresoriaus anonimiškumo išlaikymu. Autoriai taip pat pažymi, kad jauni vaikai dažniau imasi tiesioginės santykių agresijos taktikų (pvz., atviros manipuliacijos – „jei neatiduosai žaislo – nebedraugausiu“), o bręstant ir vystantis emociniam intelektui bei gerėjant socialiniams ir kognityviniams gebėjimams, pasirenkamos taktikos tampa subtilesnės ir mažiau rizikingos agresoriui – išmokstama efektyviai manipuluoti socialine aplinka. Paauglystėje santykiai tampa labai svarbūs ir bendraamžių priėmimas tampa kertinis socialinio gyvenimo klestėjimui, tad santykių agresija tampa esminiu įrankiu statuso įtvirtinimui, bet kartu išauga ir rizika daugiau netekti – sulaukus pasipriešinimo dėl naudojamos agresijos asmeniui atsiranda tikimybė prarasti ne tik socialinį statusą, bet ir paramą teikusį bendraamžių draugų ratą (Doyle & McLoughlin, 2010).

Netiesioginės ir santykių agresijų tikslas pakenkti kitiems taip pat yra mažiau akivaizdus nei tiesioginės agresijos atveju. Teigiama, kad kitų apkalbinėjimas gali neturėti pirminio tikslo pakenkti, bet vis tiek sukelti tokias pasekmes. Lygiai taip pat atskyrimas nuo pasiekiamų išteklių (socialinių, emocinių ar fizinių) gali būti laikomas asmeniui nekenkiančia veikla, bet šioji neišvengiamai sukelia neigiamas tokio elgesio pasekmes (Archer & Coyne, 2005).

Nors netiesioginė ir santykių agresijos formos yra panašios kai kuriomis aptartomis charakteristikomis, santykių agresija vis vien išskiriama kaip atskira agresijos forma.

1.2.2. Santykių agresijos pasekmės

Santykių agresija yra apibūdinama kaip manipuliavimas kito asmens santykiais su aplinka: asmens blogos reputacijos kūrimas skleidžiant apkalbas ir jį šmeižiant, asmens išstūmimas iš draugų rato, siekiant jį atskirti nuo turimų socialinių kontaktų (Czar, Dahlen, Bullock, & Nicholson, 2011). Kiti tokį fenomeną apibūdina kaip užmaskuotą žalos kėlimą, kuris pasiekiamas subtiliais neverbaliniais veiksmais ir manipuliacija socialinėmis situacijomis (Vaillancourt & Sunderani, 2011). Treti santykių agresiją pateikia kaip elgesį, kuris pažeidžia asmens santykį su aplinka ir iškreipia jų priklausymo grupei jausmą, paveikia draugystės ryšius bei socialinį įsitraukimą (Czar et al., 2011). Nepaisant kiek kitaip įvardinto apibrėžimo, galima pastebėti, kad santykių agresijos esmė išlieka tokia pati – poveikis asmeniui naudojant socialines manipuliacijas. Teigiama, kad santykių agresijos koncentracija yra nukreipta į nukentėjusiojo palaikomus socialinius ryšius (tai gali būti romantiniai ar draugystės santykiai, socialinis statusas ar tiesiog priklausymo grupei jausmas) (Czar et al., 2011). Puckett, Aikins ir Cillessen (2008) pažymėjo, kad santykių agresijos naudojimas yra siejamas su aukštesniu socialiniu intelektu, vadovavimo įgūdžiais ir didesniu populiarumu bei socialine galia bendraamžių grupėje, kadangi be šių bruožų manipuliacija grupės nariais yra neįmanoma – neturint statuso ir vadovo pozicijos, kiti grupės nariai priešinasi vieno nario atskyrimui, o socialinis intelektas padeda pasirinkti veiksmingesnes manipuliacijos taktikas.

Pasak Murray-Close, Ostrov, Nelson, Drick ir Coccaro (2010) bei Doyle ir Mcloughlin (2010) santykių agresija turėtų būti siejama ir su priešišku pasaulio suvokimu bei distreso jausmu po neaiškios ar dviprasinės provokacijos. Autoriai nurodo, kad agresiją santykiuose naudojantys vaikai visas provokacijas laiko keliančiomis grėsmę ir į jas sureaguoja agresyviai, bet patys agresiją tikslų siekimui naudoja rečiau (Murray-Close *et al.*, 2010).

Aprašant santykių agresijos priežastis teigiama, kad vaikai bręsdami išbando įvairias agresijos formas: maži vaikai atvira agresija siekia norimų daiktų, o ikimokyklinio amžiaus vaikai fizinę agresiją naudoja rečiau ir dažniau išnaudoja naujai išvystytus verbalinius gebėjimus meluodami arba iškeldami bendravimo sąlygas, nes šie verbaliniai gebėjimai ne tik jiems padeda susirasti bendraamžių draugų, bet ir jų neprarasti (Coyne, Archer, & Eslea 2006). Coyne ir kolegos (2006) nurodo, kad netiesioginės ir santykių agresijos naudojimas piką pasiekia esant 11 metų, o vėliau ima mažėti, o Knight, Dahlen, Bullock-Yowell ir Madson (2018) prieštarauja teigdami, kad santykių agresija visgi yra dažniausia ir svarbiausia paauglystėje ir suaugusiųjų pradžioje. Coyne ir kolegos (2006) pažymi, kad agresyvaus elgesio retėjimas gali būti susijęs ir su rimtesnėmis socialinėmis bausmėmis (pvz., draugų ar statuso praradimu) arba ištobulėjusiu nepastebimos agresijos naudojimu. Abu šie paaiškinimai nurodo į vyresnį amžių, tad galima manyti, kad nors Coyne ir kolegos (2006)

piką nurodo paauglystės pradžioje, santykių agresija neišnyksta, bet yra išobuliniama ir taikoma pasitelkiant mažiau pastebimas taktikas.

Taip pat manoma, kad socialinėje aplinkoje, kur agresija ir kerštas yra vertinamas neigiamai, verbalinė agresija gali pasireikšti subtiliau – aštrios kritikos pateikimu tiesiogiai arba asmens pavertimu pajuokų objektu (Archer & Coyne, 2005). Tad galima matyti, kad pasirenkamos agresijos formos ir net taktikos (apkalbos ar pasišaipymai) yra pritaikomos prie situacijos. Coyne, Archer ir Eslea (2006) teigia, kad elgesio modeliai pakinta ir dėl medijoje pateikiamų įvairių netiesioginės/santykių agresijos taktikų pavyzdžių. Medijoje pateikiami agresyvūs poelgiai yra pateisinami ir apdovanojami, juos naudoja patrauklūs ir mėgstami personažai ir jie tokiu elgesiu pasiekia savo tikslų nesulaukdami jokių neigiamų pasekmių. Visos šios charakteristikos didina tikimybę, kad žiūrovas, matęs tokios agresijos pavyzdį ekrane, vėliau taip pat atkartos matytą agresyvų elgesį.

Knight, Dahlen, Bullock-Yowell ir Madson (2018) pažymi, kad tik kai kurie asmenys yra linkę į santykių agresiją, tad, jų manymu, už tokį agresyvų elgesį yra atsakingas normalių ir nuo normos nukrypusių asmenybės bruožų sąveika. Efektyvi santykių agresija reikalauja aukšto statuso bendraamžių grupėje ir gerų tarpasmeninio bendravimo įgūdžių. Vis dėlto, kadangi santykių agresija remiasi manipuliacijomis ir sukelta žala, labiau tikėtina, kad tokio agresyvaus elgesio bus imamasi tuomet, kai asmuo neturi empatijos arba ji yra silpnai išreikšta.

Loudin, Loukas ir Robinson (2003) aptaria agresijos pasekmes aukoms ir įvardija tai, kad kitokia nei fizinė agresija aukoms gali būti tokia pat žalinga kaip ir fizinė. Werner ir Crick (1999) atliko tyrimą, kuris parodė, kad vaikų ir paauglių imtyse, dažnas susidūrimas su santykių agresija turi ryšį su prastu tarpasmeniniu funkcionavimu ir blogu psichologiniu prisitaikymu, o Doyle ir Mcloughlin (2010) prideda, kad studentų draugijų imtyse, bendraamžių santykių agresija siejasi su suprastėjusiais akademiniais pasiekimais, narkotinių medžiagų vartojimu, neadaptiviais asmenybės bruožais ir didesniu atstūmimu nuo bendraamžių (Loudin, Loukas, & Robinson, 2003; Storch, Bagner, Geffken, & Baumeister, 2004), retesniu prosocialiu elgesiu, didesniu išreikštų antisocialios asmenybės bruožų skaičiumi, ribinės asmenybės bruožais bei bulimijos simptomais, kurie kaip pasekmė būdinga tik merginoms (Loudin, Loukas, & Robinson, 2003).

Santykių agresijos aukoms taip pat būdingos reakcijos yra depresija, nerimas ir vienišumo jausmas, save žlugdantis elgesys, destruktivių įveikų taikymas (Vaillancourt & Sunderani, 2011) bei neigiamų minčių apie įvairias sritis (fizinę išvaizdą, romantinį patrauklumą, bendrą savivertę ir artimus draugus) padaugėjimas (Coyne, Archer & Eslea, 2006).

Manoma, kad agresoriai taip pat jaučia taikomos santykių agresijos pasekmes. Teigiama, kad suprastėję ar yrantys agresorių santykiai su aplinkiniais ir partneriais iššaukia baimę būti paliktam, o tai lemia emocinių problemų vystymąsi. Nors tokią idėją autoriai vadina intuityvia, nėra pakankamai

tyrimų, kurie ją patvirtintų. Būtent todėl manoma, kad blogesnis emocinis (Dahlen, Czar, Prather, & Dyess, 2013), socialinis, psichologinis ir elgesio (Doyle & McLoughlin, 2010) studentų prisitaikymas priveda prie beviltiško santykių agresijos taikymo, nes jiems trūksta adaptyvių įgūdžių, kad galėtų veiksmingai išspręsti problemą. Autoriai taip pat siūlo ir tai, kad yra dar vienas, kol kas neaiškus veiksnys, kuris veikia ir santykių agresijos pasireiškimą, ir agresoriams kylančias emocines problemas. Autoriai spekuliuoja, kad tai gali būti impulsyvumas arba prasti socialiniai gebėjimai (Dahlen et. al., 2013). Nors prastų socialinių gebėjimų spėjimas neatrodo tinkamas atsižvelgiant į anksčiau minėtus santykių agresoriui reikalingus bruožus – populiarumą, gebėjimą bendraamžiams daryti įtaką bei aukštesnį socialinį intelektą.

Storch ir kiti (2004) taip pat nurodo, kad atvira ir santykių agresijos gali iššaukti neigiamą atsaką iš aplinkinių – tikėtina, kad agresyvus bendravimas su bendramoksliais gali lemti vėlesnį žiaurų elgesį (pvz., užpuolimą). Teigiama, kad studijų metais bendraamžiai yra didžiausia emocinė parama vieni kitiems, tad studentų grupės ir bendravimas jose lemia sprendimus socialinėse, mokslų ir seksualinio elgesio srityse bei būdus, kaip dorojamasi su stresu. Tokia padidinta bendraamžių įtaka yra susijusi ir su atviros bei santykių agresijos naudojimo dažniu, kai siekiama išlaikyti grupės ribas arba išspręsti nesuvaldytą konfliktą. Manoma, kad nors studentai ir vyresni asmenys turi daugiau jėgos bei gali lengviau pasiekti ginklus (lyginant su mokiniais), santykių agresija yra saugesnis būdas neigiamoms emocijoms išreikšti nei atvira agresija (Storch et al., 2004).

Tuo tarpu, Loudin, Loukas ir Robinson (2003) pateikia idėją, kad socialinis nerimas, o kartu ir prasti socialiai gebėjimai siejasi su santykių agresija. Manoma, kad socialinis nerimas paveikia asmens polinkį į neigiamas atribucijas ir kartu paveikia tarpusavio santykių suvokimą bei psichologinį prisitaikymą. Socialinis nerimas gali sustabdyti teigiamo tarpasmeninio santykio augimą ir yra siejamas su padidėjusiais depresijos ir narkotikų vartojimo dažniais. Kadangi socialinį nerimą patiriantys asmenys yra labiau linkę manyti, kad jų veiksmai yra neigiamai vertinami, tokie asmenys yra linkę dažniau naudoti santykių agresiją keršydami bendraamžiams už tokį „įžeidimą“ (Loudin, Loukas, & Robinson, 2003).

Tad santykių agresija galima laikyti įvairias santykius paveikiančias agresyvaus elgesio taktikas, kurios gali būti laikomos raidos, situacijos, išmokimo arba asmenybės bruožų nulemtu elgesiu, sukeliančiu neigiamas pasekmes ne tik asmenims, prieš kuriuos ši agresija yra taikoma, bet ir patiems agresoriams. Nepaisant tokio santykių agresijos pateikimo, svarbu atsižvelgti ir į tai, kaip toks elgesys yra suvokiamas tarp skirtingų lyčių.

1.2.3. Vyrų ir moterų agresijos skirtumai

Storch ir kolegos (2004) teigė, kad vaikinai yra agresyvesni nei merginos – jie labiau linkę į tiesioginės ir santykių agresijos naudojimą. Loudin, Loukas ir Robinson (2003) pažymi, kad studentai, kurie bijo neigiamo aplinkinių įvertinimo, prasčiau supranta kitų perspektyvą ir turi prastesnius empatijos įgūdžius (angl. *less empathetic concern*) yra labiau linkę naudoti santykių agresiją. Empatija minima, nes tokie asmenys retai arba silpnai patiria emocijas kylančias dėl kitų žalavimo (pvz., kaltę ar gailestį), todėl neempatiški vaikinai dažniau manipuliuoja bendraamžiais, siekdami sukelti žalą savo aukoms. Paprasčiau tariant, asmenys, geriau galintys susitapatinti su kitais ir suprasti jų perspektyvą, yra mažiau linkę į santykių agresiją (Loudin et al., 2003).

Murray-Close ir kolegos (2010) taip pat nurodo, kad vyrai dažniau santykių agresiją naudoja bendraudami su bendraamžiais, o moterys – intymiuose santykiuose. Autoriai taip pat mano, kad moterys pirmiausia santykių agresiją naudoja prieš bendraamžius ir tik vėliau tokį elgesį perkelia į intymių santykių kontekstą. Visgi Murray-Close ir kolegos (2010) teigia, kad nepaisant skirtingų asmenų, į kuriuos nukreipiama santykių agresija, vyrai santykių agresiją naudoja taip pat dažnai kaip ir moterys, tik jų agresija dažnai nukreipta į bendraamžius, o ne romantinius partnerius. Autoriai kelia idėją, jog tikėtina, kad vyrai santykių agresijos išmoksta bendraudami su moterimis (Murray-Close, et al., 2010). Tai sutampa su Archer ir Coyne (2005) teiginiu, kad berniukai įprastai dažniau naudoja fizinę agresiją, o mergaitės dažniau renkasi santykių agresiją, bet abiejų lyčių vaikams pradėjus daugiau bendrauti brandos metu, berniukai perima mergaičių naudojamą taktikas.

Tokie rezultatai gali sudaryti įspūdį, kad vaikinų aplinkoje smurto yra kur kas daugiau nei merginų, kadangi vaikinai linkę naudoti santykių agresiją tiek pat kiek ir merginos bei kartu vaikinai pasitelkia ir fizinę agresiją, kurios merginos labiau vengia. Visgi Coyne, Archer ir Eslea (2006) tyrimo rezultatai rodo, kad merginų socialinėje aplinkoje yra tiek pat agresijos kaip ir vaikinų, jei galvojama apie įvairesnes (socialinę, santykių ir netiesioginę), o ne tik fizinės agresijos formas.

Taip pat manoma, kad berniukai yra labiau linkę keistis ir su amžiumi rečiau nei mergaitės naudoja santykių agresiją kaip problemų įveikos metodą, bet toks pasikeitimas siejamas ir su tuo, kad mergaitėms santykių agresijos naudojimas asocijuojasi su suvoktu populiarumu ir aukštesniu socialiniu statusu, o berniukams tokio ryšio nėra arba jis yra silpnesnis (Cillessen & Mayeux, 2004). Kitas galimas paaiškinimas, kad santykių agresijos dažnis ne mažėja, o tiesiog tampa nepastebimas – Crick (1999) teigia, kad santykių agresijos stilius su laiku gali keistis: jaunesni vaikai naudoja atviresnius būdus (tiesioginius grasinimus nutraukti draugystes), o vėliau išmokstama subtilesnių ir mažiau pastebimų agresyvaus elgesio taktikų (pvz., manipuliuojama asmens priklausymo grupei jausmu). Taip pat santykių agresija reikšmingai siejasi su branda ir stiprių socialinių ryšių išvystymu (Archer & Coyne, 2005), tad brandos metu socialinių santykių reikšmė išauga, kuriami santykių

tinklai bei užimamas atitinkamas statusas grupėje. Visa tai lemia ir padidėjusią santykių agresijos naudojimo riziką – grupės nariams atskleidus agresoriaus veiksmus pastarasis gali netekti socialinio statuso ir būti atstumtas grupės. Tad nėra aišku, kodėl krenta santykių agresijos naudojimo dažnis – dėl didėjančios rizikos ar dėl naujų nepastebimų agresijos taktikų.

Santykių agresija ir anksčiau aptartas provokacinis elgesys internete literatūroje dažnai siejami su psichopatiškais bruožais arba aiškinami jų kontekste, tad toliau bus apžvelgiami šių trijų konstrukto ryšiai.

1.3. Psichopatijos bruožų ryšiai su santykių agresija ir PEI

1.3.1. Šiuolaikiniai psichopatijos konstruktai

Psichopatiški asmenys literatūroje aprašomi nuo seniausių laikų. Tuo metu toks asmens elgesys buvo apibūdinamas kaip neatitinkantis moralės normų ar net išprotėjimu. Šiomis dienomis psichopatiškumo suvokimas kiek pasikeitė ir imta kalbėti apie tokių asmenų emocijas, bendravimą su aplinka ir elgesį (Arrigo & Shipley, 2001). XX a. viduryje Cleckley (1941) sudarė psichopatinės asmenybės aprašą, kuriuo vis dar remiamasi ir šiandienos tyrimuose. Iki sąrašo sudarymo psichopatiška asmenybė buvo apibūdinama kaip vidinių moralinių normų sutrikimas. Tuo metu Cleckley buvo pirmasis psichopatiškumą apibūdinęs ne kaip sužvėrėjimą ar nusidėjėliams būdingą asmenybės bruožą. Savo knygoje „Mask of Sanity“ autorius detaliai aprašė 16 elgesio ir emocinių bruožų, kuriuos išreiškė jo psichopatiškais laikyti pacientai.

Šie bruožai apėmė suvaidintą žavesį ir aukštą intelektą, racionalų mąstymą, neturint psichiniam sutrikimui būdingų iliuzijų, žemą arba neegzistuojantį nerimo pojūtį, nepatikimumą ir neatsakingumą, polinkį į melą (angl. *untruthfulness*), impulsyvų antisocialų elgesį, netinkamas agresyvaus elgesio motyvacijas, negebėjimą mokytis iš klaidų, ryškų egocentriškumą ir pieraišumo stygių, emocijų labilumą, negebėjimą susitapatinti su kitais, nedėkingumą, atgrasų elgesį (vulgarumą, šiurkštumą, staigius nuotaikų pokyčius), savižudiškų minčių neturėjimą, nuasmenintą seksualinį gyvenimą bei negebėjimą sukurti ir laikytis ilgalaikių gyvenimo planų (Cleckley, 1941/1976). Cleckley pirmasis šiuos bruožus apibendrino psichopatijos sąvoka.

Kitiems mokslininkams, tiriant Cleckley nurodytus bruožus, buvo nuspręsta, kad psichopatija yra asmenybės sandara, kuriai būdingos 3 esminės bruožų grupės: (1) vertinant elgesį pastebėta, kad psichopatai yra impulsyvūs ir mėgsta rizikuoti bei dažnai įsitraukia į nusikalstamas veikas; (2) tarpasmeniniuose santykiuose jie pretenzingi, egocentriški, manipuliuojantys, įtaigūs ir kietaširdiški; (3) taip pat pastebėtas afekto pokytis: jų emocijos paviršutiniškos, jie negeba sukurti ir išlaikyti artimų santykių bei nėra empatiški, nejaučia nerimo ir gailėsčio (Lynam & Gudonis, 2005). Šios trys bruožų grupės buvo ilgai laikomos psichopatijos konstrukto šerdimi. Nors iš pirminio psichopatijos

pavadinimo buvo pašalintas žodis „moralė“, šie bruožai vis vien yra siejami su morališkai nepriimtiniu jų elgesiu, kuris dažniausiai įvardinamas kaip nusikalstama veika, neatsakingi ir impulsyvūs veiksmai bei polinkis nepaisyti socialinių normų (Hare & Neumann, 2009).

Kaip ir buvo minėta anksčiau, pirmasis tikslus psichopatiškos asmenybės bruožus aprašė Cleckley ir būtent šis sąrašas buvo naudojamas kaip psichopatiškumo matas. Praėjus keliems dešimtmečiams, Hare ir Frazelle (1980) pateikė *dviejų faktorių* psichopatiškos asmenybės teoriją, pagal kurią tokios asmenybės šerdį galima apibūdinti per asmens emocijas ir elgesį. Emocinių faktorių sudarė savanaudiškas, bejausmis ir negailestingas kitų išnaudojimas, o elgesio faktorių – nestabilus ir antisocialus gyvenimo stilius bei įvairių socialinių normų pažeidimai. Pagal šį modelį autoriai sudarė dviejų faktorių psichopatijos vertinimo instrumentą Psichopatijos aprašą (angl. *Psychopathy Checklist*, sutr. PCL, Hare & Frazelle, 1980), kurį vėliau peržiūrėjo ir, pašalinę kelis teiginius, pasiūlė peržiūrėtą instrumento versiją (PCL-R; Hare et al, 1990). Modelio pagrįstumui įrodyti buvo atlikti jo lyginimai su Cleckley (1941/1976) sudarytu psichopatiškos asmenybės aprašu.

Vis dėlto ne visi tyrimai patvirtino PCL-R instrumento tinkamumą. Pavyzdžiui, daliai tyrėjų atliekant patvirtinančiąją faktorinę analizę, kai kurie kintamieji nepateko į tinkamą faktorių arba jų svoris faktoriuje buvo nedidelis (Salekin et al., 1997). Cooke ir Michie (2001), remdamiesi ankstesniais PCL-R instrumento validumo tyrimais ir senuoju Cleckley psichopatijos bruožų sąrašu, sukūrė naują modelį, kuriame psichopatinė asmenybė apibūdinama ne dviem, o trimis bruožų grupėmis. Naujasis trijų faktorių modelis apėmė emocijų, elgesio ir tarpasmeninio bendravimo sritis. Cooke ir Michie (2001) savo teoriją rėmė perstruktūruodami PCL-R (Hare, 1990). Išskirti faktoriai apėmė arogantišką ir apgaulingą bendravimo stilių, emocinio patyrimo stoką ir impulsyvų bei neatsakingą elgesį. Visgi naujame klausimų grupavime niekur netiko 7 klausimai, tad jie buvo pašalinti iš instrumento. Cooke ir Michie (2001) dėmesį atkreipia ir į tai, kad 6 iš 7 į faktorius nepatekusių teiginių yra susiję su nusikalstamo elgesio istorija. Toks šių teiginių pašalinimas sukėlė diskusiją apie tai, koks yra nusikalstamo elgesio ryšys su psichopatiškumu. Autoriai savo svarstymus užbaigia pasiūlymu, kad nusikalstamas elgesys neturėtų būti laikomas psichopatinės asmenybės diagnostiniu bruožu, kadangi jis labiau atspindi psichopatijos bruožų nulemtas pasekmes (Cooke & Michie, 2001).

Literatūroje teigiama (Cooke & Michie, 2001), kad PLC-R instrumentas nėra tinkamas psichopatijos vertinimui, nes pradinis PLC instrumentas buvo sudarytas remiantis teistų asmenų imties tyrimų pagrindu. Dėl to kyla problema vertinant bendrąją imtį. Joje nusikalstamas elgesys nėra dažnas, tad vertinami asmenys negali surinkti aukšto psichopatijos įverčio, o bendrosios imties rezultatų interpretacija tampa ribota. Būtent dėl tokio netikslaus vertinimo gali susidaryti įspūdis, kad visi psichopatijos bruožų turintys asmenys yra nuteisti, o neteisti žmonės tokių bruožų neturi (Widiger, 2005).

Cooke ir Michie (2001) nebuvo vieninteliai psichopatiją aiškinę trimis faktoriais – Lilienfeld ir Andrews (1996) sudarė Psichopatinės asmenybės inventorių (angl. *Psychopathic Personality Inventory*, sutr. PPI), kurio dėmesio centre buvo asmens vidinės būsenos ir bruožai, siejami su psichopatiškumu. PPI buvo sudarytas po visapusiškos literatūros analizės, taip siekiant apimti visas psichopatijos konstruktui aktualias sritis ir sukurti platesnį psichopatijos suvokimą. PPI rezultatai teigiamai koreliuoja su Cleckley (1976) aprašytu psichopato profiliu (Benning, Patrick, Hicks, & Blonigen, 2003), o sukurtas instrumentas laikomas artimiausiu nusikalstamos veikos neįvykdžiusio psichopatiško asmens vertinimo instrumentui. Atlikus tiriamąją faktorinę analizę 8 bruožų subskalės buvo padalintos į 2 aukštesnio lygio faktorius: į pirmąjį – bebaimišką dominavimą (sutr. PPI-I) – pateko socialinė galia, atsparumas stresui ir bebaimiškumas, o į antrąjį – impulsyvų antisocialumą (sutr. PPI-II) – impulsyvus nekonformiškumas (angl. *nonconformity*), kaltės eksternalizavimas, makiavelistinis egocentristiškumas ir nerūpestingas neplanavimas. Aštuntoji subskalė – kietasirdiškumas – nepateko į jokių aukštesnio lygio faktorių, tad buvo pripažinta atskiru faktoriumi (Patrick, Fowles, & Krueger, 2009).

Visgi 3 faktorių psichopatijos modelis nebuvo galutinis. Hare (2003), atsakydamas į PCL-R kritiką, pateikė **4 faktorių** modelį, kuriame išskyrė 4 esminius psichopatijos bruožus – tarpasmeninio bendravimo, emocijų, elgesio ir antisocialaus elgesio. Naujasis modelis buvo pritaikytas ir teistumų neturinčiai imčiai, o jo prognostinė vertė nenusileido trijų faktorių modeliui (Williams, Paulhus, & Hare, 2007). Tad buvo paskelbta, kad keturių faktorių psichopatijos modelis yra tinkamas ir patikimas, nes kitaip nei trijų faktorių modelis, įtraukia visus auksiniu standartu laikyto PCL-R teiginius. Taip pat rasta, kad keturių faktorių modelis, kitaip nei trijų faktorių modelis, geriau padeda numatyti smurto naudojimą per artimiausią pusmetį (Vitacco, Neumann, & Jackson, 2005).

Šiuo metu naujusias psichopatijos vertinimo instrumentas yra Visapusiškas psichopatinės asmenybės įvertinimas (angl. *Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality*, sutr. CAPP). Cooke, Hart, Logan ir Michie (2012) šį instrumentą kūrė remdamiesi asmenybės funkcijomis. Būtent dėl to šiuo požiūriu psichopatiška asmenybė nėra tiesiog pora bruožų, o verčiau išstis **psichopatiškos asmenybės žemėlapis** (angl. *concept map of psychopathic personality disorder*), kuris būtent dėl savo įvairialypiškumo ir buvo pavadintas *Visapusišku* psichopatinės asmenybės įvertinimu. Atitinkamai Cooke ir kolegos (2012), pasitelkę literatūros analizę ir pokalbius su psichikos sveikatos srities ekspertais (dirbančiais su psichopatiškais žmonėmis), modelyje išskiria 6 pagrindines psichopatiškos asmenybės sritis: (1) **prieraišumą** fokusuojantis į sunkumus asmeniniuose santykiuose (pvz., artimų ryšių kūrimas, stabilūs santykiai); (2) **elgesį**, kuris atspindi problemas kylančias atliekant į tikslą orientuotus veiksmus (t. y. elgesio impulsyvumą ir sujaudinimo siekimą), negebėjimą taikyti adaptyvių problemų sprendimo strategijų; (3) problemišką **mąstymo** lankstumą – lengvą išsiblaškimą, netoleranciją ir įtarumą; (4) **dominavimą** ir kontrolės siekimą tarpasmeniniuose

santykiuose; (5) **emocijas** ir netinkamą jų reguliaciją bei (6) **savastį**, susietą su tapatumo problemomis (savęs suvokimą, gebėjimą suprasti savo gebėjimus, savybes ir norus).

Nors CAPP remiasi trijų faktorių modeliu, autoriai (Cooke et al., 2012) teigia, kad naujasis žemėlapis yra tinkamesnis psichopatijos apibūdinimui, kadangi jį sudaro 33 simptomai, o kitos diagnostikos remiasi mažesniu simptomų skaičiumi. Taip pat CAPP nuo kitų instrumentų skiriasi tuo, kad simptomai apibūdinami trumpai ir paprastai: ilgiausias simptomo paaiškinimas sudarytas iš 3 žodžių, tuo tarpu kitų instrumentų apibūdinimai reikalauja net iki 200 žodžių vieno simptomo aprašymui. Visgi patys autoriai mano, kad šio modelio trūkumas yra per didelė bruožų žemėlapio apimtis (nors jau pradedant darbą, buvo numatyta, kad vėliau teks pašalinti perteklinius simptomus) ir tai, kad simptomai į 6 sritis buvo suskirstyti remiantis racionalių mąstymu, o ne naudojant statistinius metodus, dėl to ateityje gali atsirasti ir kitokių potencialių simptomų grupavimų (Cooke, Hart, Logan & Michie, 2012).

Reikia pažymėti, kad šiuo metu tyrėjų tarpe vienas populiariausių psichopatijos bruožų vertinimo instrumentų yra Patrick, Fowles ir Krueger (2009) sukurtas Triarchinis psichopatijos instrumentas (angl. *Triarchic Psychopathy Measure*, sutr. TriPM). Autoriai, kurdami instrumentą, taip pat rėmėsi Cleckley (1976) aprašytais bruožais. Buvo išskirtos 3 ryškiausios sritys: įžūlumo (angl. *boldness*), piktybiškumo (angl. *meanness*) ir neslopinimo (angl. *disinhibition*), kurios apibūdinamos taip:

- **Įžūlumo dimensija** siejama su gebėjimu išlikti ramiai ir dėmesingu stresą keliančioje situacijoje, greitu atsigavimu po patirto streso, dideliu pasitikėjimu savimi ir aukšta tolerancija nepažįstamiems stimulams bei pavoju. Įžūlumas taip pat siejamas su dominavimu socialinėse situacijose, silpna reakcija į stresą ir nuotykių/sujaudinimo siekimu. Aukštą įžūlumą turintys asmenys taip pat pasižymi šaltakraujiškumu, gera savitvarda, atkaklumu, polinkiu įtikinėti, drąsa ir azartiškumu.

- **Piktybiškumo dimensija** įtraukia silpną empatiją, panieką artimiems santykiams arba visišką jų vengimą, maištingumą, sujaudinimo siekimą, polinkį išnaudoti kitus bei galios pojūtį naudojant žiaurumą. Piktybiškumas taip pat siejamas su aukštu dominavimu, nepriklausymu grupei bei žemu neurotiškumu. Taip pat pastebima, kad piktybiški asmenys siekia pasitenkinimo ir malonumo net ir kitų asmenų gerovės kaina. Jie apibūdinami kaip asmenys, kurie yra linkę į konfrontacijas ir kitų išnaudojimą. Jiems būdingi elgesio bruožai įtraukia aroganciją, polinkį į pašaipas, nepaklusimą autoritetui, agresyvų konkuravimą, fizinį žiaurumą prieš žmones ir gyvūnus, (aktyvią ir planingą) grobuonišką agresiją bei sujaudinimo siekimą pasitelkiant naikinimą.

- **Neslopinimo dimensija** apima prastą impulsų ir potraukių kontrolę, yra siejama su neplanavimu, visišku ateities įvykių nenumatymu, sutrikusiu afektu, negebėjimu atidėti

pasitenkinimo. Neslopinimas taip pat siejamas su neatsakingumu, nekantrumu, impulsyviais veiksmais, kurie sukelia neigiamas pasekmes, agresyviais veiksmais (pikta – reaktyvia agresija), nepatikimumu, polinkiu į alkoholio ir narkotikų vartojimą bei bendru potraukiu į normas pažeidžiantį elgesį.

Patrick ir Drislane (2015) teigia, kad TriPM, palyginus su kitais psichopatijos vertinimo instrumentais, yra patikimesnės konstrukcijos, nes buvo kuriamas remiantis keliais jau egzistuojančiais instrumentais. Autoriai teigia, kad būtent dėl tokių instrumento sudarymo aplinkybių, kai kurie faktoriai tiesiogiai siejasi su kitais instrumentais. Pavyzdžiui, TriPM vertinamas įžūlumas atitinka baimės/bebaimiškumo instrumento struktūrą ir kartu siejasi su atitinkamomis PPI (Lilienfeld & Andrews, 1996) subskalėmis: neslopinimo skalės rezultatai yra susiję su eksternalizacijos skale iš Eksternalizacijos spektro instrumento (angl. *Externalizing Spectrum Inventory*, sutr. ESI), o piktybiškumo skalės įverčiai siejami su ESI bejausmės agresijos skale.

Nepaisant skirtingų psichopatiškos asmenybės modelių bei jos vertinimo metodų, literatūroje taip pat pateikiami psichopatijos bruožų skirtumai tarp lyčių.

1.3.2. Skirtingų lyčių psichopatiškumo raiška

Moterų psichopatija buvo reta tyrimų tema. Manoma, kad tokia praktika susiklostė dėl anksčiau vyravusio kriminaziluoto psichopatijos apibrėžimo ir įsitikinimo, kad moterys nėra pavojingos dėl reto dalyvavimo smurtinėse veiklose. Tokią idėją patvirtino rezultatai, rodę, kad moterys surenka žemesnį psichopatiškumo įvertį nei vyrai (Neumann, Schmitt, Carter, Embley, & Hare, 2012). Taip pat manoma, kad moterų psichopatiškumas pasireiškia subtilių agresijos taktikų pasirinkimu – jos griauna santykius, manipuliuoja kitų asmenų psichologine gerove ir kenkia kitų asmenų savivertei bei pasitikėjimui savimi (Cooke & Logan, 2015). Cooke ir Logan (2015) taip pat teigia, kad moterų pyktis yra dažniau nukreiptas į save, o fizinis smurtas naudojamas retai. Visgi dažnai psichopatiškų moterų aukomis tampa jų romantiniai partneriai, vaikai, šeimos nariai ar draugai. Daroma žala apima tyčinį santykių gadinimą arba grasinimą juos sugriauti, meilės ir draugystės „sulaikymą“ bei atstūmimą iš socialinės grupės. Moterų psichopatijos tyrimai svarbūs, nes aplinkiniai sunkiai pastebi jų taikomas agresijos taktikas, tad aukos yra sunkiai identifikuojamos ir joms retai suteikiama reikiama pagalba. DeLisi (2016) nurodo, kad, nepaisant psichopatiškų moterų polinkio apsimesti aukomis siekiant pagerinti kitų žmonių nuomonę apie jas, visi psichopatiški asmenys turi aukštesnę viktimizacijos riziką. Literatūroje pažymima, kad psichopatiški asmenys dažnai yra ne tik agresoriai, bet kartu, dėl tokios asmenybės ypatumų, dažniau ir patys tampa smurto aukomis. Nurodoma, kad psichopatiški nusikaltėliai dažnai vaikystėje patiria smurtą ir ši tendencija tęsiasi jiems suaugus. Taip pat DeLisi (2016) teigia, kad psichopatiškumas padeda numatyti ne tik didesnę žmogžudystės

tikimybę, bet ir tikimybę tapti nužudymo auka. Tai patvirtina ir Daigle bei Teasdale, (2018), nurodydami, kad psichopatiškų asmenų atšiaurumas, menka empatija, hiperaktyvumas ir impulsyvumas porą kartų padidina tikimybę tapti auka.

1.3.3. Psichopatiškumo ryšiai su PEI ir santykių agresija

March, Grieve, Marrington ir Jonason (2017) atliko tyrimą, kurio rezultatai parodė, kad, nors vyrai dažniau nei moterys imasi PEI ir jaučia didesnę tokio elgesio suteikiamą pasitenkinimą, psichopatiškumas geriau prognozuoja internetinę provokaciją nei provokatorių amžius ar lytis (March, Grieve, Marrington, & Jonason, 2017). Tokį ryšį patvirtina ir Pabian, Backer ir Vandebosch (2015), kurie pažymi, kad Tamsiosios triados (angl. *The Dark Triad*) charakteristikos (makiavelizmas, narcisizmas ir psichopatija) siejasi su internetine agresija. Hong ir Cheng (2018) bei Buckels su kolegomis (2018) tai ginčija ir teigia, kad su provokaciniu elgesiu internete stipriai siejasi tik Triadai priklausanti psichopatija ir naujai sukurto Tamsaus ketverto (angl. *The Dark Tetrad*) bruožas – sadizmas. Cho ir Kwon (2015) taip pat nurodo, kad makiavelizmo ryšys su PEI yra nepastovus, o su narcisizmu ryšio nėra. Teigiama, kad psichopatiškumas teigiamai susijęs su abejomis – internetine ir tiesiogine – agresijos formomis ir šis ryšys ypač stiprus paauglių ir jaunų suaugusiųjų imtyse (Pabian, Backer, & Vandebosch, 2015). Manoma, kad psichopatiški asmenys provokacijomis užsiima dėl teigiamų emocijų (angl. *just for kicks*), kurias jie jaučia kenkdami kitiems.

Fanti, Demetriou ir Hawa (2012) rašo, kad tokie psichopatijos bruožai, kaip beširdiškas bejausmiškumas (angl. *callous-unemotional traits*), yra tiesiogiai susijęs su internetine agresija. Taip pat pastebima, kad antisocialios asmenybės bruožai yra stabilesni ankstyvos suaugystės metu (18-32 metų) nei paauglystės metu (10-18 metų), nors kiti autoriai teigia, kad laikui bėgant berniukų impulsyvumas ir mergaičių beširdiškas bejausmiškumas silpsta (Pabian, Backer, & Vandebosch, 2015).

Nepaisant tipiško psichopatinės asmenybės įsivaizdavimo, Sest ir March (2017) teigia, jog psichopatiškumas turėtų būti siejamas tik su afektinės empatijos (gebėjimo patirti, įsisavinti ir atsakyti į matomas emocijas) stoka, nes psichopatiškų asmenų kognityvinė empatija (gebėjimas atpažinti ir suprasti kitų emocijas) išlieka nepakitusi. Tad, pasak autorių, dėl aukšto psichopatiškumo ir aukštos kognityvinės empatijos lygio, internetiniai provokatoriai yra įvaldę gebėjimą sukelti emocinę kančią savo išsirinktoms aukoms ir gali lengvai suprasti, kuomet jų provokacijos būna sėkmingos.

Dėl tokio psichopatiškumo ryšio su PEI ne visi autoriai sutinka, kad provokatoriaus ir nukentėjusiojo vaidmenys gali būti cikliški. Lopes ir Yu (2017) pateikia idėją, kad psichopatinės asmenybės bruožai siejasi su polinkiu į provokacinį elgesį internete ir specifinių aukų pasirinkimu.

Autoriai ginčija ciklišumą nurodydami, kad psichopatijos bruožų turintys provokatoriai provokacijos taikiniai renkasi silpnesnes arba labai stiprias asmenybes. Manoma, kad psichopatiški asmenys gali rinktis silpnesnius, labiau pažeidžiamus ar savimi nepasitikinčius asmenis žinodami, kad iš jų jie gali išgauti stipresnes reakcijas, apsimesdami kuklias ir supratingais taip įgaudami žmonių pasitikėjimą, nes agresyvumas ir aktyvumas paskatintų kitus atsitraukti nuo bendravimo. Visgi toks „lengvų“ aukų pasirinkimas psichopatiškiems asmenims nesuteikia tokio pasitenkinimo kaip labiau mėgstami ar populiariesni žmonės, kurių sugniuždymas kelia didesnę iššūkį. Psichopatiškus provokatorius traukia fiziškai patrauklūs ir ekstravertiški asmenys arba žmonės, kurie jiems atrodo svarbūs – užima aukštą socialinę padėtį, kurią jie galėjo gauti dėl fizinio patrauklumo ar turtų (pvz., asmenys vilkintys brangius rūbus, turintys prabangias mašinas ir pan.). Tad psichopatiškų vartotojų provokacinis elgesys internete turi skirtingą motyvaciją priklausomai nuo žmonių, į kuriuos toks elgesys bus nukreipiamas: siekis išnaudoti silpnesnius žmones arba stiprių asmenų pažeminimas (Buckels et al., 2014; Lopes & Yu, 2017).

Santykių agresijos ryšys su psichopatiškumu yra aiškesnis. Czar ir kolegos (2011) nurodo, kad psichopatiškumas padeda reikšmingai nuspėti ir prieš bendraamžius, ir prieš romantinį partnerį naudojamą santykių agresiją. Manoma, kad santykių agresijos naudojimas yra susijęs ir su subtilesne psichopatiškos asmenybės elgesio išraiška: vietoje atviros agresijos naudojama santykių agresija ir socialinės manipuliacijos siejamos su „sėkmingais psichopatais“ ir manoma, kad toks psichopatiškos asmenybės pasireiškimas dažniau pasitaikys geresniu prisitaikymu pasižyminčiose grupėse (pvz., universitetų studentų ar verslininkų imtyse) (Schmeelk, Sylvers, & Lilienfeld, 2008).

Taip pat netiesioginė/santykių agresija apibūdinama kaip slaptas elgesys, nukreiptas į santykių ir socialinio statuso pažeidimą (Heym, Firth, Kibowski, Sumich, Egan, & Bloxson, 2019). Taip pat šie autoriai tikina, kad santykių agresija yra proaktyvi (planuota ir instrumentinė), tad ir patraukli psichopatiškiems asmenims, nes jie yra linkę į strategišką, pragmatinį ir manipuliatyvų elgesį.

Nors PEI ir santykių agresijos tarpusavio ryšio tyrimų dar nėra, o santykių ir internetinės agresijos ryšys nėra visiškai aiškus, žinoma tai, kad šios agresijos formos reikšmingai siejasi tarpusavyje (Kokkinos & Voulgaridou, 2017). Pagrindinė autorių hipotezė nurodo, kad internetinę agresiją galima laikyti santykių agresijos forma, kuri įtraukia naujas technologijas kaip tarpininką. Taip pat manoma, kad internetinės agresijos prigimtis gali sutapti su santykių agresijos – abi yra naudojamos, kai santykiuose su aplinka atsiranda sunkumų ar konfliktų (pvz., nutrūkusios draugystės ar pavydas dėl kito asmens sėkmės). Be to, abi pasireiškia manipuliacija kitų santykiais paskleidžiant gandus, pakenkiant socialiniam statusui ar atskiriant asmenį nuo grupės. Wright ir Li (2013b) išskiria, kad santykių agresija egzistuoja ir internete bei tai, kad šis elgesys turi stiprų ryšį su tiesioginio bendravimo metu vykdoma santykių agresija.

Nors internetinė agresija (ypač PEI) nuo santykių agresijos skiriasi kai kuriomis charakteristikomis (reikalauja technologinio išprusimo ir galimybės išlikti visiškai anonimišku) (Kokkinos & Voulgaridou, 2017; March & Marrington, 2019), manoma, kad internetinės agresijos taktikas naudos agresyvesni ir labiau į manipuliacijas tiesioginio kontakto metu linkę asmenys, o internetinė erdvė yra jiems nauja vieta, suteikianti naujus būdus, kaip tą agresiją išreikšti.

1.4. Tyrimo tikslas ir hipotezės

Atsižvelgiant į nagrinėtą literatūrą šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti provokacinio elgesio internete, santykių agresijos ir psichopatiškumo ryšius studentų imtyje.

Tyrimo hipotezės:

1. Studentų provokacinis elgesys internete, santykių agresija ir psichopatiškumas yra reikšmingai susiję tarpusavyje.
2. Studentų provokacinio elgesio internete ir santykių agresijos tarpusavio ryšį medijuoja psichopatiškumas.

Tyrimo uždaviniai:

- Ištirti visų tyrimo kintamųjų ryšius su polinkiu į PEI, santykių agresija ir psichopatiškumu.
- Palyginti studentų vaikinų ir merginų provokacinio elgesio internete ir su juo susijusių kintamųjų sąsajas.
- Nustatyti, kurie kintamieji geriausiai prognozuoja polinkį į provokacinį elgesį internete.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo 198 Lietuvos aukštųjų mokyklų studentai (47 vyrai, 2 asmenys pasirinko „kita“, tad jų rezultatai nebuvo naudojami lyčių skirtumų lyginime). Vidutinis tiriamojo amžius – 23,55 metai (variacija – 18 – 51, SD = 4,99), 126 turi romantinį partnerį, su kuriuo draugauja vidutiniškai 37 mėnesius (SD = 44,19). Tyrimo dalyviai nurodė, kad vidutiniškai per dieną internete praleidžia 5,44 valandos (SD = 3,18), iš kurių 4 valandas socialiniuose tinkluose (SD = 2,71). Tik 1 tyrimo dalyvis neturėjo savo socialinio tinklo paskyros. Tyrimo duomenys surinkti netikimybine patogią atranka anketą paskelbus internetinėse studentų grupėse ar forumuose.

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių atsakymų apie aktyvumą internete rezultatai*

Kasdien aktyviai kuria ir dalinasi interneto turiniu, komentuoja kitų įrašus	6 % (n = 11)
Interneto turinį kuria, juo dalinasi ar komentuoja kelis kartus per savaitę	19 % (n = 37)
Interneto turinį kuria, juo dalinasi ar komentuoja porą kartų per mėnesį	40 % (n = 79)
Internetė yra pasyvūs (skaityto pateikiamą turinį, bet pats(-i) jį kuria, dalinasi ar komentuoja vos porą kartų per metus	20 % (n = 40)
Visiškai pasyvūs (skaityto pateiktą turinį, bet neprisideda prie jo kūrimo, sklaidos ar komentavimo neprisideda).	16 % (n = 31)

2.2. Tyrimo instrumentai

Savistata parentas agresijos ir socialinio elgesio klausimynas (angl. *Self-Report Measure of Aggression and Social Behavior*, Morales & Crick, 1998).

Klausimyną sudaro 56 klausimai, kurie apima 6 temas:

- Santykių agresiją (16 klausimų). Subskalės: proaktyvi santykių agresija („Kai noriu kažko iš savo draugo (-ės), su juo/ja elgiuosi šaltai arba abejingai, kol gaunu tai, ko noriu“), reaktyvi santykių agresija („Labai supykęs (-usi) ant draugo (-ės), flirtavau su jo/jos romantiniu (-e) partneriu (-e).“), santykių agresija prieš romantinį partnerį („Nesikalbėjau su savo romantiniu (-e) partneriu (-e), kai jis/ji užgavo mano jausmus.“);
- Fizinę agresiją (6 klausimai). Subskalės: proaktyvi fizinė agresija („Grasinau fiziškai sužaloti kitus žmones, siekdamas (-a) juos kontroliuoti.“) ir reaktyvi fizinė agresija („Esu trenkęs (-usi) žmogui, kuris buvo mane supykęs ar išprovokavęs.“);
- Viktimizacija santykiuose (9 klausimai). Subskalės – viktimizacija santykiuose su bendraamžiais („Kai mano romantinis (-ė) partneris (-ė) nori kažko, jis/ji mane ignoruoja iki tol, kol pasiduodu.“) ir viktimizacija santykiuose su romantiniu partneriu („Turiu draugą (-ę), kuris (-i) mane ignoruoja ar būna šaltas (-a), kai pyksta ant manęs.“);

- Fizinė viktimizacija (6 klausimai). Subkalbės: fizinė viktimizacija iš bendraamžių („Turiu draugą (-ę), kuris (-i) yra garsinęs (-usi) mane fiziškai sužaloti, kad pasiektų tai, ko nori.“) ir fizinė viktimizacija iš romantinio partnerio („Mano romantinis (-ė) partneris (-ė) yra bandęs (-iusi) pasiekti tai, ko nori naudodamas (-a) fizinių bauginimą.“);
- Ypatingi santykiai (angl. *exclusivity*) (8 klausimai) („Man nepatinka, kai mano romantinis (-ė) partneris (-ė) nori leisti laiką su savo draugais.“);
- Prosocialus elgesys (11 klausimų) („Aš dažniausiai malonus (-i) kitiems žmonės.“).

Subskalių įverčiai gaunami apskaičiuavus atsakymų vidurkį. Klausimyno teiginiai vertinami 7 balų Likerto skalėje kur 1 – visiškai netiesa, 7 – visiškai tiesa. Aukštesni skalių įverčiai rodo didesnę polinkį į skalės matuotą elgesį.

Atlikus tiriamąją faktorių analizę gauta, kad KMO = 0,87 ($p < 0,001$), duomenų sklaidos paaiškinamumo procentas – 53,59 proc. Išsiskyrė 6 pagrindinių temų faktoriai. Pirmasis faktorius įtraukė su fizine agresija susijusius teiginius. Faktoriaus svoriai – 0,35 – 0,84. Antrasis faktorius įtraukė daugumą su santykių agresija susijusių teiginių. Teiginių svoriai faktoriuje – 0,31 – 0,69. Trečiasis faktorius apėmė socialaus elgesio teiginius. Teiginių svoriai faktoriuje – 0,44 – 0,73. Į ketvirtąjį faktorių pateko teiginiai susiję su santykių viktimizacija. Teiginių svoriai faktoriuje – 0,31 – 0,65. Į penktąjį faktorių pateko teiginiai apie ypatingus santykius. Teiginių svoriai faktoriuje – 0,28 – 0,75. Paskutinis faktorius įtraukė tik porą su fizine viktimizacija susijusių teiginių (dauguma pateko į su fizine agresija susijusių faktorių). Teiginių svoriai faktoriuje – 0,13 – 0,19.

Klausimynas į lietuvių kalbą išverstas gavus J.R. Morales leidimą instrumentą naudoti šio tyrimo tikslais. Taikyta dvigubo vertimo procedūra.

2 lentelė. *Savistata paremto agresijos ir socialinio elgesio klausimyno patikimumo rodikliai*

		Originalaus klausimyno patikimumas (Morales, 1999)	Klausimyno patikimumas šiame tyrime
Santykių agresija	Proaktyvi santykių agresija	0,69	0,75
	Reaktyvi santykių agresija	0,64	0,80
	Santykių agresija prieš romantinį partnerį	0,66	0,71
Fizinė agresija	Proaktyvi fizinė agresija	0,65	0,83
	Reaktyvi fizinė agresija	0,69	0,61
Viktimizacija santykiuose	Viktimizacija santykiuose su bendraamžiais	0,70	0,79
	Viktimizacija santykiuose su romantiniu partneriu	0,70	0,69
Fizinė viktimizacija	Fizinė viktimizacija iš bendraamžių	0,71	0,83
	Fizinė viktimizacija iš romantinio partnerio	0,74	0,79
	Ypatingi santykiai	0,80	0,82
	Prosocialus elgesys	0,78	0,84

Triarchinis psichopatijos įvertinimo klausimynas (angl. *Triarchic Psychopathy Measure*, TriPM, Patrick, 2010).

Klausimyną sudaro 58 klausimai, kurie apima 3 psichopatijos dimensijas: įžūlumo (angl. *boldness*) (19 klausimų), piktybiškumo (angl. *meanness*) (19 klausimų) ir neslopinimo (angl.

disinhibition) (20 klausimų). Instrumentas skirtas įvertinti psichopatijos bruožų pasireiškimo stiprumą. Teiginiai vertinami 4 balų Likerto skalėje nuo 0 iki 3.

Bruožo išreikštumo reikšmė gaunama susumavus skalės atsakymus, kur didesnis įvertis rodo stipresnį išreikštumą.

Instrumentas validus ir taikomas Lietuvos imtyse (Sellbom, Laurinavičius, Ustinavičiūtė, & Laurinaitytė 2018). Klausimyną iš anglų kalbos vertė A. Laurinavičius ir I. Makaraitė.

3 lentelė. *Triarchinio psichopatijos įvertinimo klausimyno patikimumo rodikliai*

	Originalus patikimumo įvertis	Klausimyno patikimumas šiame tyrime
Viso klausimyno įvertis	-	0,90
Įžūlumumo dimensija	0,89	0,84
Piktybiškumo dimensija	0,90	0,90
Neslopinimo dimensija	0,89	0,84

Provokacinio elgesio internete klausimynas (angl. *iTroll Questionnaire*; Buckels, Trapnell, Andjelovic, & Paulhus, 2017).

Klausimyną sudaro 12 klausimų, kuriais vertinamas polinkis į internetinio provokatoriui būdingą elgesį ir tapatybę. Klausimai vertinami 5 balų Likerto skalėje, kur 1 – visiškai nepritariu, 5 – visiškai pritariu. Įvertis gaunamas paskaičiavus visų teiginių įverčių vidurkį, o aukštesnis įvertis rodo didesnę palankumą provokaciniam elgesiui.

Originalaus provokacinio elgesio internete klausimyno Cronbach $\alpha = 0,86$, klausimyno patikimumas šiame tyrime $\alpha = 0,89$.

Atlikus tiriamąją faktorių analizę gauta, kad $KMO = 0,89$ ($p < 0,001$), duomenų sklaidos paaiškinamumo procentas – 46,62 proc. Išskirtas vienas faktorius, teiginių svoriai faktoriuje 0,51 – 0,79.

Klausimynas į lietuvių kalbą išverstas gavus Buckels leidimą instrumentą naudoti šio tyrimo tikslais (taip pat gautas leidimas naudoti naujausią instrumento versiją). Taikyta dvigubo vertimo procedūra.

Papildomi klausimai. Taip pat buvo pateikti 10 papildomų klausimų – lytį, amžių, romantišną partnerį, draugavimo laiką, vidutinį dienos laiką, praleidžiamą internete, vidutinį dienos laiką, praleidžiamą socialiniuose tinkluose, asmeninės paskyros turėjimą, aktyvumą internete (aktyvumas vertinas 5 balų Likerto skalėje, kur 1 – labai aktyvus, 5 – visiškai neaktyvus), susidūrimą su provokuojančiu elgesiu (kaip provokatorius (-ė), kaip nuo provokavimo nukentėjęs asmuo, kaip provokacijos stebėtojas arba su provokacija visiškai nesusidūręs asmuo).

2.3. Tyrimo eiga

Klausimynas pateiktas elektroniniu būdu, tad pildymas vyko anonimiškai. Anketa buvo pasidalinta įvairiose studentų grupėse (pvz., „MKIC“, „Vilniaus studentai“, studentų bendrabučių grupėse). Tyrimo dalyviams kreipimosi pabaigoje nurodyta, kad jie bet kada gali pasitraukti iš tyrimo ir jų duomenys nebus naudojami. nusprendę pasitraukti iš tyrimo. Vidutiniška anketos pildymo trukmė – 24 minutės.

2.4. Duomenų analinės metodai

Duomenų analizei naudota IBM SPSS 25 versija ir IBM SPSS Amos 25 versija. Duomenys pasiskirstę nenormaliai (transformacijos netaikytos) (žr. 2 priedą). Duomenys analizuoti naudojant aprašomąją statistiką (vidurkius ir standartinius nuokrypius), Mann-Whitney kriterijų grupių palyginimui, Spearman koreliacijas bei hierarchines regresines analizes. Instrumentai tikrinti atliekant tiriančiąją faktoriinę analizę SPSS programa bei patvirtinančiąją faktoriinę analizę AMOS programa.

3. REZULTATAI

3.1. Polinkio į provokacinį elgesį internete skirtumai

Kiti su provokaciniu elgesiu internete ir elgesiu internete susiję klausimai parodė, kad vyrai turi didesnį polinkį į PEI nei moterys, jie taip pat internete praleidžia daugiau laiko, nors laikas praleistas socialiniuose tinkluose nesiskyrė nuo moterų nurodyto laiko. Taip pat vyrai dažniau patys buvo provokatoriais ir dažniau buvo provokacijų stebėtojais nei moterys (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. *Su provokaciniu elgesiu internete susijusių atsakymų psichometrika ir palyginimas skirtingų lyčių grupėse*

Rodikliai	M	SD	Vyrai (n = 47)		Moterys (n = 149)		U	Z	p
			M (SD)	Vid. rangas	M (SD)	Vid. rangas			
Polinkis į PEI	1,95	0,77	2,24 (0,71)	123,03	1,85 (0,74)	90,76	2348,50	-3,40	0,001
Ankstesnis provokavimas	0,07	0,26	0,15 (0,36)	100,60	0,04 (0,20)	95,95	3121,00	-2,60	0,009
Provokacijos viktimizacija	0,26	0,44	0,34 (0,48)	106,36	0,23 (0,43)	96,02	3132,00	-1,43	0,152
Provokacijos stebėjimas	0,70	0,46	0,83 (0,38)	110,32	0,67 (0,47)	94,77	2946,00	-2,08	0,037
Nesusidūrimas su PEI	0,25	0,43	0,15 (0,36)	89,10	0,28 (0,93)	101,47	3059,50	-1,75	0,080
Vidutinis laikas internete	5,44	3,18	5,84 (2,49)	106,90	5,20 (3,29)	86,44	2389,50	-2,28	0,023
Vidutinis laikas soc. tinkluose	3,99	2,71	3,93 (2,14)	91,10	3,90 (2,76)	84,29	2532,50	-0,79	0,429
Aktyvumas soc. tinkluose	3,22	1,09	3,28 (0,99)	98,00	3,21 (1,11)	98,66	3389,00	-0,35	0,729

Pastaba: M – vidurkis, SD standartinis nuokrypis.

Papildomo klausimo apie tyrimo dalyvių susidūrimą su provokaciniu elgesiu internete atsakymai pasiskirstė taip: 7 proc. (n = 14) tyrimo dalyvių nurodė patys užsiėmę provokavimais internete, 25 proc. (n = 51) asmenų patyrė provokacijas, ir 70 proc. (n = 139) buvo tokios situacijos stebėtojais, o 25 proc. (n = 49) nebuvo niekaip susidūrę su provokaciniu elgesiu internete.

3.2. Santykių agresijos skirtumai

Nagrinėjant tyrimo dalyvių atsakymus apie santykių agresiją (žr. 5 lentelę) gauta, kad vaikinai yra linkę į reaktyvią fizinę agresiją labiau nei merginos. Vaikinai taip pat pažymėjo, kad, lyginant su merginomis, patiria daugiau viktimizacijos santykiuose ir iš romantinio partnerio, ir iš bendraamžių. Lyginant vaikinų ir merginų fizinės viktimizacijos įverčius taip pat rasta, kad vaikinai patiria daugiau fizinės viktimizacijos, bet tik iš bendraamžių, o ne romantinio partnerio.

5 lentelė. *Su santykių agresija susijusių atsakymų psichometrika ir palyginimas skirtingų lyčių grupėse.*

Rodikliai	M	SD	Vyrai (n = 47)		Moterys (n = 149)		U	Z	p
			M (SD)	Vid. rangas	M (SD)	Vid. rangas			
Proaktyvi santykių agresija	10,18	5,31	0,15 (0,36)	95,36	0,04 (0,20)	99,49	3354,00	-0,44	0,662
Reaktyvi santykių agresija	14,47	6,80	0,34 (0,48)	108,97	0,23 (0,43)	95,20	3009,50	-1,45	0,146
Santykių agresija prieš romantinį partnerį	11,34	5,51	0,83 (0,38)	87,97	0,67 (0,47)	101,82	3006,50	-1,46	0,143
Santykių agresija	36,03	15,89	2,24 (0,71)	97,73	1,85 (0,74)	98,74	3465,50	-0,11	0,915
Proaktyvi fizinė agresija	4,30	3,07	3,77 (1,29)	101,50	4,44 (3,43)	97,55	3360,50	-0,51	0,610
Reaktyvi fizinė agresija	6,02	3,75	6,49 (3,22)	113,11	5,86 (3,92)	93,89	2815,00	-2,11	0,035
Fizinė agresija	10,31	6,10	10,25 (3,75)	112,00	10,29 (6,71)	94,24	2867,00	-1,93	0,053
Viktimizacija santykiuose	22,01	10,61	26,10 (10,05)	123,49	20,75 (10,51)	90,97	2327,00	-3,47	0,001
Viktimizacija santykiuose su romantiniu partneriu	10,74	5,97	12,89 (6,05)	122,37	10,07 (5,95)	90,97	2379,50	-3,33	0,001
Viktimizacija santykiuose su bendraamžiais	11,35	5,63	13,31 (5,24)	119,84	10,68 (5,51)	91,77	2498,50	-2,97	0,003
Fizinė viktimizacija	8,75	5,96	9,87 (6,11)	117,11	8,40 (5,92)	92,63	2627,00	-2,97	0,004
Romantinio partnerio fizinė viktimizacija	4,30	3,24	4,70 (3,50)	106,63	4,20 (3,17)	95,94	3119,50	01,52	0,129
Bendraamžių fizinė viktimizacija	4,44	3,09	5,17 (3,31)	115,63	4,20 (3,01)	93,10	3454,50	-2,87	0,004
Ypatingi santykiai	23,67	9,16	23,00 (7,29)	97,50	23,90 (9,69)	98,82	3454,50	-0,14	0,890
Prosocialus elgesys	61,47	9,88	59,83 (9,22)	85,37	62,26 (9,61)	102,64	2884,50	-1,82	0,069
Laikas kartu	36,99	44,19	0,15 (0,36)	89,10	0,28 (0,93)	101,47	3059,50	-1,75	0,080

3.3. Psichopatijos bruožų skirtumai

Psichopatijos bruožų įverčiai (žr. 6 lentelę) rodo, kad vaikinai surinko statistiškai reikšmingai aukštesnę bendrą TriPM įvertį nei merginos, nors toks statistiškai reikšmingas skirtumas atsispindėjo tik įžūlumo bruožo įverčiuose, o kitų bruožų įverčiai tarp lyčių reikšmingai nesiskyrė.

6 lentelė. *Psichopatijos bruožų psichometrika ir palyginimas skirtingų lyčių grupėse.*

Rodikliai	M	SD	Vyrai (n = 47)		Moterys (n = 149)		U	Z	p
			M (SD)	Vid. rangas	M (SD)	Vid. rangas			
TriPM	57,74	20,46	63,13 (14,50)	123,02	55,63 (21,57)	90,77	2349,00	-3,40	0,001
Įžūlumo dimensija	27,13	9,24	30,23 (9,72)	123,70	26,09 (8,92)	90,55	2317,00	-3,50	0,000
Piktybiškumo dimensija	13,74	10,03	16,04 (6,96)	102,14	12,78 (10,58)	97,35	3330,50	-0,51	0,614
Neslopavimo dimensija	16,87	9,04	16,85 (8,14)	97,73	16,77 (9,34)	98,74	3465,50	-0,11	0,915

Pastaba: M – vidurkis, SD standartinis nuokrypis, ** p < 0,01.

3.4. Provokacijos internete poveikis rezultatams

Siekiant nustatyti susidūrimo su provokaciniu elgesiu internete poveikį polinkio į provokacinį elgesį, santykių agresijos ir psichopatiškumo įverčiams, skaičiuoti įvairių grupių įverčių skirtumai.

Lyginant asmenis, kurie anksčiau užsiėmė provokaciniu elgesiu internete, ir tuos, kurie to nėra darę, gautas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp šių grupių polinkio į PEI ir santykių agresijos įverčių, kur buvę provokatoriai surinko aukštesnius balus nei niekada tokio elgesio neišreiškę asmenys (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. *Provokavusių ir neprovokavusių polinkio į PEI, santykių agresiją ir psichopatiškumą skirtumai.*

	Provokavę (n = 14)		Neprovokavę (n = 184)		U	Z	p
	M (SD)	Vidurkinis rangas	M (SD)	Vidurkiniai rangai			
Polinkis į PEI	2,57 (0,76)	142,89	1,91 (0,75)	96,20	680,50	-2,94	0,003
Santykių agresija	45,00 (15,95)	137,04	35,35 (15,72)	96,64	762,50	-2,54	0,01
TriPM	67,86 (15,09)	136,61	56,97 (20,64)	96,68	768,50	-2,51	0,011

Provokacinį elgesį internete patyrę asmenys surinko aukštesnius psichopatiškumo ir santykių agresijos įverčius nei asmenys, kurie nepatyrė į juos nukreipto provokacinio elgesio internete (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. *PEI patyrusių ir nepatyrusių polinkio į PEI, santykių agresiją ir psichopatiškumą skirtumai.*

	Patyrę PEI (n = 51)		Nepatyrę PEI (n = 147)		U	Z	p
	M (SD)	Vidurkinis rangas	M (SD)	Vidurkiniai rangai			
Polinkis į PEI	2,11 (0,80)	109,94	1,90 (0,75)	95,88	3216,00	-1,51	0,130
Santykių agresija	41,57 (19,93)	117,16	34,11 (13,78)	93,37	2848,00	-2,56	0,011
TriPM	66,59 (20,49)	125,68	54,67 (19,60)	90,42	2413,50	-3,79	0,000

Su PEI nesusidūrę tyrimo dalyviai nuo su šiuo elgesiu susidūrusių (provokavusių, nukentėjusių ar stebėtojų) skyrėsi tik savo požiūriu į tokį elgesį – jų balai buvo statistiškai reikšmingai žemesni vertinant polinkį į PEI nei tų asmenų, kurie anksčiau buvo su tokio elgesiu susidūrę (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. *Su PEI susidūrusių ir nesusidūrusių asmenų polinkio į PEI, santykių agresiją ir psichopatiškumą skirtumai.*

	Susidūrę su PEI (n = 149)		Nesusidūrę su PEI (n = 49)		U	Z	p
	M (SD)	Vidurkinis rangas	M (SD)	Vidurkiniai rangai			
Polinkis į PEI	2,03 (0,79)	105,21	1,71 (0,64)	82,14	2800,00	-2,45	0,014
Santykių agresija	36,89 (15,98)	103,67	33,41 (15,45)	86,82	3029,00	-1,79	0,074
TriPM	58,52 (20,75)	103,05	55,37 (19,55)	91,74	3270,00	-1,09	0,274

Siekiant nustatyti kitus kintamuosius, galinčius lemti įverčių skirtumą buvo palyginti ir romantinį partnerį turinčių ir neturinčių tyrimo dalyvių įverčiai. Nerasta jokių reikšmingų skirtumų ($p > 0,05$). Profilį turinčių ir jo neturinčių tyrimo dalyvių grupių sudaryti nepavyko, nes tik vienas dalyvis neturėjo asmeninio profilio socialiniuose tinkluose.

3.5. Kintamųjų tarpusavio ryšiai

Aiškinantis kurie kintamieji (lytis, amžius, romantinis partneris, ankstesnis provokavimas, provokacijos viktimizacija, laikas socialiniuose tinkluose, aktyvumas tinkluose, santykių agresija ar psichopatiškumas) geriausiai prognozuoja polinkį į provokacinę elgesį internete buvo sudarytas regresijos modelis.

Atsižvelgta į sąsajas tarp polinkio į PEI ir psichopatiškumo bei agresijos ir socialinio elgesio klausimyno skalių įverčių (žr. 10 lentelę). Polinkis į PEI ir psichopatiškumo įverčiai statistiškai reikšmingai siejosi su santykių agresija bei proaktyvios ir reaktyvios santykių agresijos poskalėmis, tuo tarpu tik psichopatiškumas turėjo reikšmingą ryšį su santykių agresija prieš romantinį partnerį. Ir polinkis į PEI, ir psichopatiškumo įvertis statistiškai reikšmingai siejosi su fizinės agresijos įverčiu bei abiem (proaktyvios ir reaktyvios) fizinės agresijos poskalėmis. Taip pat reikšmingas ryšys rastas su viktimizacija santykiuose ir jos poskalėmis viktimizacija santykiuose su romantiniu partneriu ir bendraamžiais. Nors fizinė viktimizacija turėjo reikšmingą ryšį ir su polinkiu į PEI, ir su psichopatiškumo įverčiais, tik psichopatiškumo įvertis turėjo reikšmingą ryšį su romantinio partnerio ir bendraamžių fizinės viktimizacijos poskalėmis, o polinkis į PEI reikšmingai siejosi tik su bendraamžių fizine viktimizacija. Galiausia, abu konstruktai turėjo statistiškai reikšmingą neigiamą ryšį su prosocialiu elgesiu, bet tik psichopatiškumo įvertis reikšmingai siejosi su ypatingais santykiais.

Polinkio į PEI, santykių agresijos ir psichopatiškumo ryšiai su kitais kintamaisiais (žr. 11 lentelę) parodė, kad lytis reikšmingai siejasi su polinkiu į provokacinę elgesį internete (vyrai labiau linkę teigiamai vertinti PEI nei moterys, o tai sutampa su anksčiau nurodytais įverčių skirtumais). Tuo tarpu lytis neturėjo reikšmingo ryšio nei su santykių agresija, nei su psichopatiškumu. Tyrimo dalyvių amžius ir romantinio partnerio turėjimas neturėjo reikšmingų ryšių nei su polinkiu į provokacinę elgesį internete, nei santykių agresija, nei psichopatiškumu. Buvimas provokatoriumi reikšmingai siejosi su polinkiu į PEI ir santykių agresija (atitinkamai $r_s = 0,22$, $p < 0,01$ ir $r_s = 0,16$, $p < 0,1$). Ankstesnio susidūrimo su PEI reikšmingi ryšiai buvo tarp provokacijos patyrimo ir santykių agresijos ir psichopatiškumo įverčio ($r_s = 0,21$, $p < 0,01$, $r_s = 0,26$, $p < 0,01$) su pagrindiniais tyrimo konstruktais. Tuo tarpu provokacinio elgesio stebėjimas neturėjo ryšio su jokių kitu konstruktu. Ankstesnis nesusidūrimas su PEI reikšmingai neigiamai siejosi su polinkiu į provokacinę elgesį internete ($r_s = -0,18$, $p < 0,05$) (su tokiu elgesiu nesusidūrę asmenys išreiškė mažesnę pritarimą PEI). Iš socialinių tinklų naudojimo kintamųjų ilgesnis laikas socialiniuose tinkluose reikšmingai siejosi su santykių agresija ir psichopatiškumu (atitinkamai $r_s = 0,24$, $p < 0,01$ ir $r_s = 0,23$, $p < 0,01$), bet ne su polinkiu į provokacinę elgesį, o išitraukimas į turinio kūrimą internete stipriai siejosi su psichopatiškumo įverčiu ($r_s = -0,24$, $p < 0,01$) (didesnis aktyvumas – žemesnis įvertis), o santykių agresija ir polinkis į provokacinę elgesį internete tokio ryšio neturėjo.

10 lentelė. Polinkio į PEI ir TriPM koreliacijų su agresijos ir socialinio elgesio skalėmis koeficientai

	Polinkis į PEI	TriPM
Proaktyvi santykių agresija	0,19**	0,40**
Reaktyvi santykių agresija	0,25**	0,36**
Santykių agresija prieš romantinį partnerį	0,07	0,21**
Santykių agresija	0,18**	0,36**
Proaktyvi fizinė agresija	0,19**	0,39**
Reaktyvi fizinė agresija	0,18*	0,37**
Fizinė agresija	0,17*	0,43**
Viktimizacija santykiuose su romantiniu partneriu	0,19**	0,35**
Viktimizacija santykiuose su bendraamžiais	0,19**	0,35**
Viktimizacija santykiuose	0,21**	0,38**
Romantinio partnerio fizinė viktimizacija	0,06	0,20**
Bendraamžių fizinė viktimizacija	0,23**	0,27**
Fizinė viktimizacija	0,18*	0,24**
Ypatingi santykiai	0,09	0,15*
Prosocialus elgesys	-0,28**	-0,25**

11 lentelė. Kintamųjų koreliacijos koeficientai

	Polinkis į PEI	Santykių agresija	TriPM
Lytis	-0,18*	0,05	-0,11
Amžius	-0,04	-0,06	-0,10
Romantinis partneris	0,03	-0,02	-0,01
Buvimas provokatoriumi	0,22**	0,16*	0,14
Provokacijos viktimizacija	0,12	0,21**	0,26**
Provokacijos stebėjimas	0,06	-0,01	-0,08
Nesusidūrę su PEI	-0,18*	-0,10	-0,07
Laikas socialiniuose tinkluose	0,13	0,24**	0,23**
Aktyvumas	-0,05	-0,13	-0,24**

Pastaba. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Siekiant patikrinti provokacinio elgesio internete, santykių agresijos ir psichopatijos tarpusavio ryšius paskaičiuoti konstrukto tarpusavio ryšiai. Gauta, kad visi konstruktai tarpusavyje reikšmingai siejasi (žr. 12 lentelę), o tokie rezultatai patvirtina pirmąją tyrimo hipotezę.

12 lentelė. Polinkio į PEI, santykių agresijos ir psichopatijos koreliacijos koeficientai

	Polinkis į PEI	Santykių agresija	TriPM
Polinkis į PEI	1		
Santykių agresija	0,18**	1	
TriPM	0,43**	0,36**	1

Pastaba. ** $p < 0,01$.

Atsižvelgiant į visus anksčiau aptartus ryšius skaičiuota regresinė analizė, kuria siekta nustatyti, kurie kintamieji gali padėti prognozuoti didesnę polinkį į provokacinį elgesį internete. Pirmoji regresija daryta naudojant pagrindinius tyrimo konstruktus – santykių agresiją ir psichopatiškumą (žr. 13 lentelę). Gauta, kad psichopatiškumas paveikia santykių agresijos ryšį ir polinkio į provokacinį elgesį internete ryšį, o tai patvirtina antrąją tyrimo hipotezę.

13 lentelė. Polinkio į provokacinį elgesį internete prognostiniai veiksniai

Nepriklausomi kintamieji		Polinkis į provokacinį elgesį internete Standartizuoti β (beta) prognostinių kintamųjų koeficientai	
		1 pakopa	2 pakopa
1 pakopa	Santykių agresija	0,198**	0,04
2 pakopa	TriPM		0,377***
	R^2	0,04	0,16
	ΔR^2	0,04	0,12
	F	7,96**	18,04***

Pastaba ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Gilesnei analizei atlikta papildoma regresija, kurioje polinio į PEI prognozavimui naudoti visi anksčiau apskaičiuoti su polinkiu į PEI reikšmingai susiję kintamieji. Šiame modelyje (žr. 14 lentelę) gauta, kad, nepaisant anksčiau gautų reikšmingų ryšių, psichopatiškumas geriausiai padeda numatyti polinkį į PEI.

14 lentelė. Polinkio į provokacinį elgesį internete prognostiniai veiksniai

Nepriklausomi kintamieji		Polinkis į provokacinį elgesį internete Standartizuoti β (beta) prognostinių kintamųjų koeficientai		
		1 pakopa	2 pakopa	3 pakopa
1 pakopa	Lytis (1 – vyras)	-0,19**	-0,15*	-0,12
	Santykių agresija	0,21**	0,09	0,03
2 pakopa	Fizinė agresija		0,09	0,00
	Viktimizacija santykiuose		0,01	-0,03
	Fizinė viktimizacija		-0,02	0,04
	Buvimas provokatoriumi		0,16*	0,15*
	Prosocialus elgesys		-0,22**	-0,15*
3 pakopa	TriPM			0,30***
	R^2	0,07	0,16	0,22
	ΔR^2	0,07**	0,08**	0,06***
	F	7,78**	5,95***	6,61***

Pastaba * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Taip pat gauta, kad prosocialus elgesys ir ankstesnis provokavimas elgesys irgi yra reikšmingi polinkio į PEI prognozei, bet jų prognostinė vertė yra mažesnė nei psichopatiškumo.

Siekiant geriau suprasti psichopatijos poveikį polinkio į PEI ir santykių agresijos ryšiui, modelis patikrintas vietoj bendro psichopatiškumo įverčio naudojant psichopatijos bruožų įverčius (žr. 5 priedą). Naujasis modelis parodė, kad psichopatijos bruožas piktybiškumas ir ankstesnis provokacinis elgesys yra polinkio į PEI ir santykių agresijos mediatoriai.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šio tyrimo duomenys patvirtino tyrimo hipotezes: polinkis į PEI, santykių agresija ir psichopatiškumas reikšmingai siejasi tarpusavyje. Tai atitinka ir kitų tyrimų rezultatus, kurie teigia, kad asmens psichopatijos bruožai statistiškai reikšmingai susiję su agresijos naudojimu (Czar et al., 2011) ir provokaciniu elgesiu internete (Buckels et al., 2018) bei tai, kad santykių agresija ir PEI turi reikšmingą tarpusavio ryšį, kadangi manoma, kad žmonės savo internetinę tapatybę kuria pagal savo realų atvaizdą ir internetinėje erdvėje atkartos naudojamą agresiją kitais įmanomais būdais (Wright & Li, 2013a).

Aiškinantis, ar psichopatiškumas veikia polinkio į PEI ir santykių agresijos tarpusavio ryšį, gauta, kad, nors koreliacija tarp polinio į PEI ir santykių agresijos buvo statistiškai reikšminga, psichopatiškumas paveikia šį ryšį taip, kad polinkis į PEI ir santykių agresija nebėra tiesiogiai reikšmingai susiję. Tokie rezultatai galimi dėl persidengiančių konstruktyvų: dominavimas socialinėse situacijose, polinkis įtikinėti, manipuliuoti ir išnaudoti kitus yra būdingi ir psichopatiškai asmenybei, ir santykių agresijai. Tad išnykęs santykių agresijos ryšio su poliniu į PEI reikšmingumas gali reikšti, kad psichopatiška asmenybė turi bruožų, kurie geriau nei polinkis į manipuliacijas ir išnaudojimą paaiškina polinkį į PEI.

Rezultatai taip pat patvirtino, kad vaikinių ir merginų polinkio į PEI įverčiai skiriasi. Gauti rezultatai dera su literatūra, kurioje nurodoma, kad vaikinių polinkis į PEI yra didesnis nei merginų (Buckels et al., 2018). Vaikiniai taip pat dažniau praeityje užsiėmė provokacijomis internete ir dažniau matė tokią veiklą, o toks didesnis susidūrimas ir galėjo paveikti provokacinio elgesio suvokimą bei naudojamų internetinių platformų pasirinkimą, kadangi, nors vaikinai pažymėjo, kad internete praleidžia daugiau laiko nei merginos, abiejų lyčių respondentai tiek pat laiko praleido socialiniuose tinkluose. Gali būti, kad kitu, nei socialinių tinklų naudojimo, metu vaikinai lankosi kitose platformose, kur provokacinis elgesys yra dažnesnis ir laikomas priimtina bendruomenės veikla.

Taip pat gauti rezultatai sutampa su March ir Marrington (2019) idėja, kad provokacinis elgesys ir tokio elgesio patyrimas yra cikliškas – provokacijas internete patyrę žmonės yra linkę patys imtis tokio elgesio arba atvirkščiai, tie, kurie provokuoja, patys dažniau tampa provokacijų aukomis. Neigiamas ryšys tarp nesusidūrimo su PEI ir aukštesnio PEI įverčio patvirtina idėją, kad kai kuriais atvejais provokacija gali būti vidinis bendruomenės juokelis, kurio bendruomenei nepriklausantys arba jos kultūros neįžįstantys žmonės nesupranta ir tokį elgesį laiko iššaukiančiu neigiamas emocijas (March & Marrington, 2019).

Aktyvumas ir ilgesnis socialiniuose tinkluose praleidžiamas laikas taip pat siejasi su provokaciniu elgesiu. Tokie rezultatai gali būti paaiškinami nuotaikos pokyčiu dienos ar net savaitės eigoje (Cheng, Bernstein, Danescu-Niculescu-Mizil, & Leskovec, 2017). Tad ilgiau socialiniuose

tinkluose laiką leidžiančių žmonių padidėjęs agresyvumas ar nusiraminimas atspindi jų internetinėje veikloje, kai aktyvesni vartotojai, dėl nuotaikų pokyčių dažniau užsiima provokaciniu elgesiu internete. Taip pat, ilgesnis laikas socialiniuose tinkluose siejamas ir su turinio kūrimu (komentavimu, įrašų dalinimusi ir pan.), nes ilgesnis interneto naudojimas siejasi su geresniais jo naudojimo įgūdžiais ir sudėtingesnių funkcijų atlikimu kuriant jo turinį ir bendraujant (Correa, 2010).

Neišryškėjęs lyčių skirtumas santykių agresijos įverčiuose sutampa su Murray-Close ir kolegų (2010) tvirtinimu, kad merginos ir vaikinai, nepaisant santykių agresijos charakteristikų skirtumų, yra vienodai linkę naudoti šią agresijos formą. Lyčių skirtumai pastebėti aptariant naudojamą fizinę agresiją, kur vaikinai surinko aukštesnius reaktyvios fizinės agresijos įverčius nei merginos. Kiti skirtumai parodė, kad vaikinai dažniau patiria santykių viktimizaciją iš romantinio partnerio ir iš bendraamžių bei fizinę bendraamžių viktimizaciją nei merginos, o tokie rezultatai sutampa su Linder, Crick ir Collins (2002) tyrimo rezultatais, kurie nurodo, kad vaikinų romantinių santykių pradžia siejasi ne tik su naujų elgesio būdų išmokimu, bet ir didesne viktimizacija.

Lyginant vaikinų ir merginų psichopatijos bruožų išreikštumą gauti rezultatai dera su literatūra, kurioje nurodoma, kad vyrų psichopatiškumo įvertis yra aukštesnis nei moterų (Neumann et al., 2012). Įdomus skirtumas matomas vertinant atskirų psichopatijos bruožų įverčių skirtumus. Vaikinai aukštesnius įverčius pasižymėjo tik įžūlumo dimensijos skalėje, bet ne piktybiškumo ir neslopinimo. Tokie rezultatai iš dalies sutampa su Somma, Borroni, Drislane ir Fossati (2016) gautais rezultatais, tik autoriai nurodo, kad jų imtyje vaikinai surinko ne tik aukštesnius įžūlumo dimensijos įverčius nei merginos, bet toks skirtumas buvo matomas ir vertinant piktybiškumo dimensiją. Piktybiškumo dimensija įtraukia žiaurus elgesio prieš žmones ir gyvūnus bruožą, tad tai, kad vaikinų ir merginų piktybiškumo dimensijos įverčiai nesiskiria, sutampa su panašiais vaikinų ir merginų proaktyvios fizinės agresijos įverčiais.

Lyginant anksčiau provokacijomis internete užsiėmusių ir to nedariusių tyrimo dalyvių rezultatus, gauti aptartą literatūrą patvirtinantys rezultatai – provokuojantys asmenys surinko aukštesnius psichopatiškumo įverčius (Hong & Cheng, 2018). Internete agresyvūs asmenys taip pat yra labiau agresyvūs santykiuose, kaip nurodo Kokkinos ir Voulgaridou (2017), o šis teiginys, į PEI žvelgiant kaip į internetinės agresijos formą, sutampa su idėja, kad provokacinis elgesys internete gali būti laikomas dar viena agresijos išreiškimo forma. Galiausiai, provokaciniu elgesiu užsiėmę tyrimo dalyviai surinko aukštesnius polinkio į PEI balus, tad provokacijos vykdymas yra susijęs su polinkiu į provokacinį elgesį internete, kaip ir buvo tikėtasi. Tokie rezultatai taip pat gali būti paaiškinti Nekmat ir Lee (2018) teiginiu, kad internetinė provokacija gali būti suvokiama kaip savita subkultūra, kuri turi savo taisykles ir normas, tad internetiniai provokatoriai ne tik užsiima tokiu elgesiu, bet ir turi jį atitinkančias nuostatas.

Anksčiau į juos nukreiptą provokacinį elgesį patyrę tyrimo dalyviai buvo psichopatiškesni ir

surinko aukštesnius santykių agresijos įverčius. Didesnį viktimizuotų asmenų psichopatiškumą galima sieti su DeLisi (2016) idėja, kad psichopatiški asmenys dėl savo asmenybės bruožų yra ne tik patys labiau linkę į įvairias agresijos formas, bet dažnai patys tampa įvairios agresijos aukomis. Tokie rezultatai rodo, kad internetinės provokacijos nėra agresyvaus elgesio išimtis, nuo kurio gali nukentėti aukštesnį psichopatiškumo įvertį surinkę asmenys. Rasta, kad nuo provokacijų nukentėjusių asmenų polinkio į PEI įverčiai nesiskiria nuo provokacijos nepatyrusių asmenų įverčių. Toks polinkio į PEI įverčio panašumas nurodo, kad provokacinio elgesio patyrimas nepablogina požiūrio į PEI, o tai prisideda prie tikimybės, kad provokatoriaus ir provokuojamojo rolės cikliškai keičiasi (March & Marrington, 2019).

Žemesnius niekaip anksčiau su provokacijomis nesusidūrusių tyrimo dalyvių polinkio į PEI įverčius galima aiškinti anksčiau minėtu nesusipažinimu su bendruomenės kultūra ar joje vyraujančiu humoro jausmu (March & Marrington, 2019) arba Bishop (2013) tyrimu, nurodančiu, kad su provokaciniu elgesiu nesusidūrę asmenys jį dažnai suvokia kaip patyčias ar kitokį žiaurų elgesį internete, nes medijoje patiekiamos žiaurios istorijos yra klaidingai vadinamos internetinėmis provokacijomis. Tuo tarpu tie, kurie kaip nors yra susidūrę su provokaciniu elgesiu internete (patys buvo agresoriai, į juos buvo nukreipta provokacija ar jie stebėjo, kaip tai vyksta) surinko aukštesnius polinkio į PEI balus, nes tikėtina, kad jie provokaciją vertina kaip „garbingą“ (March & Marrington, 2019) ir mano, kad tai susiję su nuotaikos pakėlimu.

Tiriant, kurie kintamieji yra reikšmingai susiję su polinkiu į PEI, santykių agresija ir psichopatiškumu gauta, kad polinkis į PEI reikšmingai siejasi su santykių agresijos subskalėmis – proaktyvia ir reaktyvia – santykių agresija, bet ne su santykių agresija prieš romantinį partnerį. Tai gali būti aiškinama, kad provokacijos yra dažnai nukreipiamos į populiarius vartotojus (Lopes & Yu, 2017). Polinkis į PEI taip pat reikšmingai siejosi su fizine agresija. Tokius rezultatus galima aiškinti Kokkinos ir Voulgaridou (2017) mintimi, kad provokacinis elgesys internete yra alternatyvi agresijos forma. Polinkis į PEI taip pat siejosi su viktimizacija santykiuose bei bendraamžių fizine viktimizacija, tokie rezultatai gali būti aiškinami Law, Shapka, Hymel, Olson ir Waterhouse (2012) tyrimu, kuriuo buvo nustatyta, kad tradicinės agresijos rolės (agresoriaus ir aukos) yra aiškiai diferencijuojamos, o internetinės agresijos (provokacinio elgesio internete) atveju, agresoriaus ir aukos vaidmuo yra sutapatinamas.

Santykių agresija reikšmingai siejosi su fizine agresija bei viktimizacija santykiuose ir fizine viktimizacija, kadangi tai dvi skirtingos agresijos taktikos ir patyrimai. Santykių agresija taip pat reikšmingai siejosi su ypatingais santykiais, o tokie rezultatai patvirtina, kad santykių agresija naudojama santykių konfliktų sprendimams norit išlaikyti romantinį partnerį ar draugą (Ellis & Zarbatany, 2007).

Psichopatiškumas, kaip ir buvo aptarta literatūroje, reikšmingai siejosi su santykių ir fizine

agresijomis bei abiejų agresijų viktimizacija bei neigiamai siejosi su prosocialiu elgesiu. Psichopatiškumas taip pat reikšmingai siejosi su provokacijos viktimizacija, bet ne ankstesniu provokacinio elgesio vykdymu. Galiausia, psichopatiškumas taip pat reikšmingai siejosi su didesniu įsitraukimu į turinio kūrimą internete. Toks rezultatas gali būti susijęs su psichopatijos neslopavimo bruožu – tokių vartotojų savikontrolė prasta, jie jaučiasi mažiau pažeidžiami, daugiau atsiskleidžia (angl. *self-disclosure*) ir imasi antisocialaus elgesio (Lapidot-Leffler & Barak, 2012).

Tiriant, kurie kintamieji geriausiai prognozuoja polinkį į provokacinį elgesį internete, į regresiją įtraukus ir kitus reikšmingai su polinkiu į PEI besisiejantčius kintamuosius gauta, kad ankstesnis buvimas provokatoriumi ir prosocialaus elgesio poskalės įvertis taip pat yra stiprūs polinkio į PEI prediktoriai, nors į regresiją įtraukus ir psichopatiškumą, psichopatiškumas tampa geriausiu polinkio į PEI prediktoriumi. Toks psichopatiškos asmenybės ryšys atitinka March ir kolegų (2017) rezultatus, kurie taip pat teigė, kad psichopatiškumas reikšmingai prognozuoja PEI.

Norit patikrinti minėtą idėją, kad santykių agresija ir bendras psichopatiškumo įvertis gali turėti bendrų bruožų ir dėl šios priežasties psichopatiškumas medijuoja santykių agresijos ir polinkio į PEI ryšį, buvo perskaičiuota regresija, vietoj bendro psichopatiškumo įverčio naudojant psichopatijos dimensijų įverčius. Gauta, kad svarbiausiu prediktoriumi polinio į PEI prognozėje yra psichopatijos piktybiškumo bruožas. Tai gali būti glaudžiai susiję su silpna empatija, kuri įtraukiama ne tik psichopatijos piktybiškumo bruožo aprašą bet, manoma, yra būdinga ir internetiniams provokatoriams (Sest & March, 2017), maištingumą, kurį galima matyti provokaciniame elgesyje į PEI žvelgiant kaip į internetinę subkultūrą, kuri suformuoja bendrųjų normų nesilaikančią gaują (Cohen, 1955), galios pojūtį, kai provokatorius turi daugiau žinių ir gali valdyti situaciją bei kitų sąskaita siekiamą pasitenkinimą ir malonumą (Hong & Cheng, 2018).

Vis dėlto, nors rezultatai pritarė pagal literatūrą kilusiai idėjai, kad provokatoriaus ir provokuojamojo rolės yra cikliškos (provokacijos vykdymas buvo reikšmingai susijęs su provokacijos viktimizacija), o provokacijas patyrę asmenys, kaip ir provokatoriai, surinko aukštesnius psichopatiškumo įverčius nei provokacijos nepatyrę ar tokiu elgesiu neužsiėmę asmenys, tai nepaaiškina dalies provokuotų tiriamųjų, kurie neįsitraukė į rolių ciklą. Būtent dėl to kilo idėja, kad internetiniai provokatoriai su žemesniu psichopatiškumo įverčiu gali naudoti mažiau žeidžiančias provokacijas, kurios primins „garbingą“ provokaciją taip įtraukiant jų provokuotus žmones į ciklišką veiklą, kurios metu bus siekiama pakelti nuotaiką sau ir kitiems vartotojams. Kitą vertus, provokatoriai su aukštesniu psichopatiškumu gali imtis žiauresnių provokacijos taktikų (pvz., mirusiams skitų tinklapių išniekinimo), o jų provokuoti asmenys vėliau tokio vaidmens neperims, nes prieš juos buvo naudota žemiems psichopatijos bruožams netipiška provokacijos taktika.

Pasiūlymas ateities tyrimams – patikrinti kilusią idėją apie galimus skirtingo tipo provokatorius. Tai būtų galima padaryti tyrimo dalyviams pateikiant ne tik bendrus psichopatiškumo ir polinkio į

PEI instrumentus, bet ir klausimus, kurie padėtų atsakyti, kokias provokacijos taktikas renkasi labiau ir mažiau psichopatiški provokatoriai bei ar naudojamos taktikos ir pats polinkis į provokacinį elgesį yra susijęs su jų ankstesne provokacijos patirtimi, kadangi tikėtina, kad mažesnius psichopatijos balus surinkę asmenys netęs provokacijos ciklo, kiek aukštesnį psichopatiškumo balą surinkę asmenys, sulaukę provokacijų patys imsis tokios elgesio (ir tam galbūt naudos tas pačias taktikas, kurios buvo naudotos jų provokacijai), o aukštą psichopatiškumo įvertį gavę asmenys provokacija internete užsiims be ankstesnio jos patyrimo.

Šio tyrimo ribotumas – maža vyrų imtis, kurios dydis galėjo paveikti grupių lyginimo rezultatus, kadangi tradiciškai manoma, kad vyrai surenka aukštesnius psichopatiškumo įverčius ir yra agresyvesni.

Taip pat, tyrimo ribotumu galima laikyti jam naudotą imtį – klausimynu buvo dalintasi tik su universitetu susijusiose grupėse, bet yra tyrimų, kurie nurodo, kad (Vokietijos) profesinio rengimo mokyklose, tyrimų metu psichopatiškumo įvertis buvo aukštesnis už tą, kuris būdingas bendrajai imčiai (Taubner, White, Zimmermann, Fonagy, & Nolte, 2013).

Aptariant rekomendacijas siekiant sumažinti santykių agresijos taikymą bei pagalbą nukentėjusiems, galima atsižvelgti į santykių agresijos valdymui sukurtas programas. Nors daugelis programų yra skirtos mokyklinio amžiaus vaikams, visos yra grįstos prosocialaus elgesio skatinimu ir kognityvinių procesų gerinimu susitelkiant į empatijos didinimą, problemų sprendimo scenarijų gerinimą ir impulsyvumo mažinimą (Leff et al., 2010). Taip pat teigiama, kad svarbu dėmesį skirti ne specifinėms mintims ar elgesio taktikoms, bet ir tam, kaip tokios mintys formuojamos ir kaip pasirenkamos agresyvios elgesio taktikos. Toks mąstymo kelių lavinimas siejamas su žemesniu agresyvumu, didesniu kategoriškumu ir mažesniu pasyvumu (Boyle & Hassett-Walker, 2008). Baird, Silver ir Veague (2010) pritaria, kad geriausia pagalba ne tik mažinant santykių agresiją, bet ir padedant tiems, kurie gali nukentėti nuo tokio elgesio, yra meta kognityvinių įgūdžių gerinimas, kadangi geresni kognityviniai įgūdžiai siejami ne tik su mažesniu polinkiu į agresijos naudojimą, bet ir mažesne santykių viktimizacija, kadangi kognityviniai gebėjimai yra reikšmingai susiję su savęs suvokimu socialinėje aplinkoje ir gebėjimu skaityti ir suprasti bendraamžių naudojamas neverbalines užuominas.

Kadangi provokacinis elgesys internete gali būti laikomas agresijos forma, anksčiau minėtas kognityvinis lavinimas turėtų prisidėti ir prie provokacinio elgesio retėjimo bei mažesnės viktimizacijos. Geresni kognityviniai įgūdžiai leistų lengviau atpažinti provokacinę situaciją ir, arba pasirinkti į provokaciją nesureaguoti, arba tikslingai konfrontuoti provokatorių taip sugadinant provokacijos galimybę (Coles & West, 2016).

IŠVADOS

1. Studentų polinkio į provokacinę elgesį internete, santykių agresijos ir psichopatiškumo įverčiai yra statistiškai reikšmingai susiję tarpusavyje.
2. Studentų provokacinio elgesio internete ir santykių agresijos tarpusavio ryšį medijuoja psichopatiškumas.
3. Anksčiau provokavę ir provokacijas patyrę tyrimo dalyviai surinko aukštesnius psichopatiškumo įverčius nei anksčiau neprovokavę arba tokio elgesio nepatyrę tyrimo dalyviai.
4. Vaikinai surinko aukštesnius polinkio į provokacinę elgesį internete įverčius bei praeityje dažniau užsiėmė tokiu elgesiu ir dažniau buvo provokacijų stebėtojais nei merginos.
5. Tarp lyčių nerasta santykių agresijos naudojimo skirtumų, bet vaikinai dažniau naudojo proaktyvią fizinę agresiją bei dažniau patyrė santykių ir fizinę viktimizacijas nei merginos.
6. Vaikinai pasižymėjo aukštesniais psichopatiškumo įverčiais nei merginos. Lyginant psichopatiškumo dimensijas, vaikinai pasižymėjo aukštesniais žūlumo dimensijos įverčiais nei merginos.
7. Geriausias polinkio į PEI prognostinis kintamasis – psichopatiškumas bei ankstesnis provokacinis elgesys ir prosocialus elgesys. Psichopatijos bruožas piktybiškumas yra vienintelis statistiškai reikšmingas psichopatijos bruožas, kuris prognozuoja polinkį į provokacinę elgesį internete.

LITERATŪRA

- Archer, J., & Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression. *Personality and social psychology review*, 9(3), 212-230, doi:10.1207/s15327957pspr0903_2
- Arrigo, B. A., & Shipley, S. (2001). The confusion over psychopathy (I): Historical considerations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(3), 325-344, doi:10.1177/0306624X01453005
- Baird, A. A., Silver, S. H., & Veague, H. B. (2010). Cognitive Control Reduces Sensitivity to Relational Aggression among Adolescent Girls. *Soc Neurosci*, 5, 519–532. doi:10.1080/17470911003747386
- Benning, S. D., Patrick, C. J., Hicks, B. M., Blonigen, D. M., & Krueger, R. F. (2003). Factor structure of the psychopathic personality inventory: validity and implications for clinical assessment. *Psychological assessment*, 15(3), 340, doi:10.1037/1040-3590.15.3.340
- Bishop, J. (2013). Representations of “trolls” in mass media communication: a review of media-texts and moral panics relating to “internet trolling.” *International Journal of Web Based Communities*, 10(1), 7, doi:10.1504/ijwbc.2014.058384
- Björkqvist, K. (2001). Different names, same issue. *Social development*, 10(2), 272-274, doi:10.1111/1467-9507.00164
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18(2), 117-127, doi: [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:2%3C117::AID-AB2480180205%3E3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:2%3C117::AID-AB2480180205%3E3.0.CO;2-3)
- Boyle, D., & Hassett-Walker, C. (2008). Reducing Overt and Relational Aggression Among Young Children: The Results from a Two-Year Outcome Evaluation. *Journal of School Violence*, 7(1), 27–43, doi:10.1300/J202v07n01_03
- Buckels, E. E., Trapnell, P. D., & Paulhus, D. L. (2014). Trolls just want to have fun. *Personality and Individual Differences*, 67, 97–102, doi:10.1016/j.paid.2014.01.016
- Buckels, E. E., Trapnell, P. D., Andjelovic, T., & Paulhus, D. L. (2018). Internet trolling and everyday sadism: Parallel effects on pain perception and moral judgment. *Journal of Personality*, 1(November 2017), 1–13, doi:10.1111/jopy.12393
- Cheng, H. G., Wu, C., Chen, H., Chen, R., Qian, G., Geng, Z., ... & Zhou, Q. (2018). Epoxides as alkylating reagents for the Catellani reaction. *Angewandte Chemie International Edition*, 57(13), 3444-3448, doi:10.1002/anie.201800573

- Cho, D., & Kwon, K. H. (2015). The impacts of identity verification and disclosure of social cues on flaming in online user comments. *Computers in Human Behavior*, 51, 363-372, doi:10.1016/j.chb.2015.04.046.
- Cillessen, A. H., & Mayeux, L. (2004). From censure to reinforcement: Developmental changes in the association between aggression and social status. *Child development*, 75(1), 147-163, doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00660.x
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Cooke, D. J., & Logan, C. (2015). Capturing clinical complexity: Towards a personality-oriented measure of psychopathy. *Journal of Criminal Justice*, 43(4), 262–273, doi:10.1016/j.jcrimjus.2015.04.004
- Cooke, D. J., & Michie, C. (2001). Refining the construct of psychopathy: Towards a hierarchical model. *Psychological assessment*, 13(2), 171 – 188, doi:10.1037/1040-3590.13.2.171.
- Cooke, D. J., Hart, S. D., Logan, C., & Michie, C. (2012). Explicating the construct of psychopathy: Development and validation of a conceptual model, the Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality (CAPP). *International Journal of Forensic Mental Health*, 11(4), 242-252, doi:10.1080/14999013.2012.746759
- Coles, B. A., & West, M. (2016). Trolling the trolls: Online Forum Users Constructions of the Nature and Properties of Trolling. *Computers in Human Behavior*, 60, 233–244, doi:10.1016/j.chb.2016.02.070
- Correa, T. (2010). The participation divide among “online experts”: Experience, skills and psychological factors as predictors of college students' web content creation. *Journal of computer-mediated communication*, 16(1), 71-92, doi:10.1111/j.1083-6101.2010.01532.x
- Coyne, S. M., Archer, J., & Eslea, M. (2006). “We're not friends anymore! Unless...”: The frequency and harmfulness of indirect, relational, and social aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 32(4), 294-307, doi:10.1002/ab.20126
- Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child development*, 66(3), 710-722, doi:10.1111/j.1467-8624.1995.tb00900.x
- Crowe N. & Watts M. (2016). Geographies of Trolls, Grief Tourists, and Playing with Digital Transgression. In: Evans B., Horton J., Skelton T. (eds) *Play and Recreation, Health and Wellbeing. Geographies of Children and Young People*, vol 9. Springer, Singapore
- Cruz, A. G. B., Seo, Y., & Rex, M. (2018). Trolling in online communities: A practice-based theoretical perspective. *The Information Society*, 34(1), 15-26, doi:10.1080/01972243.2017.1391909

- Czar, K. A., Dahlen, E. R., Bullock, E. E., & Nicholson, B. C. (2011). Psychopathic personality traits in relational aggression among young adults. *Aggressive Behavior*, 37(2), 207–214, doi:10.1002/ab.20381
- Daigle, L. E., & Teasdale, B. (2018). Psychopathic Traits and Recurring Victimization: An Examination Using a Community and Clinical Sample. *Criminal Justice and Behavior*, 45(5), 693–711, doi:10.1177/0093854818760966
- Dahlberg, L. (2001). Computer-mediated communication and the public sphere: A critical analysis. *Journal of Computer-mediated communication*, 7(1), JCMC714, doi:10.1111/j.1083-6101.2001.tb00137.x
- Dahlen, E. R., Czar, K. A., Prather, E., & Dyess, C. (2013). Relational aggression and victimization in college students. *Journal of College Student Development*, 54(2), 140-154, doi:10.1353/csd.2013.0021
- DeLisi, M. (2016). Why Psychopathy as Unified Theory of Crime?. In *Psychopathy as Unified Theory of Crime* (pp. 1-13). Palgrave Macmillan, New York.
- Densley, J., & Peterson, J. (2016). Aggression between social groups. In Bushman, B. J.. *Aggression and Violence: A Social Psychological Perspective*. New York, NY: Routledge.
- Doyle, H., & Mcloughlin, C. S. (2010). Do science and common wisdom collide or coincide in their understanding of relational aggression?. *Frontiers in Psychology*, 1, 179, doi:10.3389/fpsyg.2010.00179
- Duncan, Z., & March, E. (2019). Using Tinder® to start a fire: Predicting antisocial use of Tinder® with gender and the Dark Tetrad. *Personality and Individual Differences*, 145(March), 9–14, doi:10.1016/j.paid.2019.03.014
- Ellis, W., & Zabatany, L. (2007). Explaining Friendship Formation and Friendship Stability: The Role of Children's and Friends' Aggression and Victimization. *Merrill-Palmer Quarterly*, 53(1), 79–104, doi:10.1353/mpq.2007.0001
- Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 168-181, doi:10.1080/17405629.2011.643169
- Feshbach, N., & Sones, G. (1971). Sex differences in adolescent reactions toward newcomers. *Developmental Psychology*, 4(3), 381, doi:10.1037/h0030986
- Golf-Papez, M., & Veer, E. (2017). Don't feed the trolling: rethinking how online trolling is being defined and combated. *Journal of Marketing Management*, 33(15-16), 1336-1354, doi:10.1080/0267257X.2017.1383298

- Gottfried, E. D., Harrop, T. M., Anestis, J. C., Venables, N. C., & Sellbom, M. (2018). An Examination of Triarchic Psychopathy Constructs in Female Offenders. *Journal of Personality Assessment*, 0(0), 1–13, doi:10.1080/00223891.2018.1502193
- Hall, J. R., Benning, S. D., & Patrick, C. J. (2004). Criterion-related validity of the three-factor model of psychopathy: Personality, behavior, and adaptive functioning. *Assessment*, 11(1), 4-16, doi:10.1177%2F1073191103261466
- Hardaker, C. (2010). Trolling in asynchronous computer-mediated communication: From user discussions to academic definitions. *Journal of Politeness Research*, 6(2), 215-242, doi:10.1515/jplr.2010.011
- Hardaker, C. (2013). “Uh... not to be nitpicky, but... the past tense of drag is dragged, not drug.”: An overview of trolling strategies. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 1(1), 58-86, doi:10.1075/jlac.1.1.04har
- Hare, R. D., & Neumann, C. S. (2009). Psychopathy: Assessment and forensic implications. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(12), 791-802, doi:10.1177%2F070674370905401202
- Hare, R. D., Frazelle, J., Bus, J., & Jutai, J. W. (1980). Psychopathy and structure of primary mental abilities. *Journal of Behavioral Assessment*, 2(2), 77-88, doi:10.1007/BF01338924
- Herring, S., Job-Sluder, K., Scheckler, R., & Barab, S. (2002). Searching for safety online: Managing "trolling" in a feminist forum. *The information society*, 18(5), 371-384, doi:10.1080/01972240290108186
- Heym, N., Firth, J., Kibowski, F., Sumich, A., Egan, V., & Bloxson, C. A. (2019). Empathy at the heart of darkness: empathy deficits that bind the Dark Triad and those that mediate indirect relational aggression. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 95, doi:10.3389%2Ffpsy.2019.00095
- Hoff, H. A., Rypdal, K., Mykletun, A., & Cooke, D. J. (2012). A prototypicality validation of the Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality model (CAPP). *Journal of Personality Disorders*, 26(3), 414-427, doi:10.1521/pedi.2012.26.3.414
- Jackson, M., Cassidy, W., Brown, K. N. (2009). “you were born ugly and you’ll die ugly too”: cyber-bullying as relational aggression. *In Education*, 15(2), 68-82. <https://ineducation.ca/ineducation/article/view/57/539>
- Knight, N. M., Dahlen, E. R., Bullock-Yowell, E., & Madson, M. B. (2018). The HEXACO model of personality and Dark Triad in relational aggression. *Personality and Individual Differences*, 122, 109-114, doi:10.1016/j.paid.2017.10.016

- Kokkinos, C. M., & Voulgaridou, I. (2017). Relational and cyber aggression among adolescents: Personality and emotion regulation as moderators. *Computers in Human Behavior*, 68, 528-537, doi:10.1016/j.chb.2016.11.046
- Kokkinos, C. M., Voulgaridou, I., & Markos, A. (2016). Personality and relational aggression: Moral disengagement and friendship quality as mediators. *Personality and Individual Differences*, 95, 74-79, doi:10.1016/j.paid.2016.02.028
- Kreis, M. K., & Cooke, D. J. (2011). Capturing the psychopathic female: A prototypicality analysis of the Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality (CAPP) across gender. *Behavioral Sciences & the Law*, 29(5), 634-648, doi:10.1002/bsl.1003
- Kreis, M. K., & Cooke, D. J. (2012). The manifestation of psychopathic traits in women: An exploration using case examples. *International journal of forensic mental health*, 11(4), 267-279, doi:10.1080/14999013.2012.746755
- Kreis, M. K., Cooke, D. J., Michie, C., Hoff, H. A., & Logan, C. (2012). The Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality (CAPP): content validation using prototypical analysis. *Journal of Personality Disorders*, 26(3), 402, doi:10.1521/pedi.2012.26.3.402
- Laurinavičius, A., Laurinaitytė, I., & Ustinavičiūtė, L. (2018). Evaluation of personality characteristics of Lithuanian inmates using the MMPI-2. *Criminological Studies*, 5(5), 64-90.
- Law, D. M., Shapka, J. D., Hymel, S., Olson, B. F., & Waterhouse, T. (2012). The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization. *Computers in Human Behavior*, 28(1), 226–232, doi:10.1016/j.chb.2011.09.004
- Leadbeater, B. J., Banister, E. M., Ellis, W. E., & Yeung, R. (2008). Victimization and relational aggression in adolescent romantic relationships: The influence of parental and peer behaviors, and individual adjustment. *Journal of youth and adolescence*, 37(3), 359-372, doi:10.1007/s10964-007-9269-0
- Leff, S. S., Waasdorp, T. E., & Crick, N. R. (2010). A Review of Existing Relational Aggression Programs: Strengths, Limitations, and Future Directions. *School Psychology Review*, 39(4), 508–535.
- Lietuvių kalbos žodynas. (2017). Paimta iš <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=provokacija&lns=-1&les=-1&id=22283560000>
- Lilienfeld, S. O., & Andrews, B. P. (1996). Development and preliminary validation of a self-report measure of psychopathic personality traits in noncriminal population. *Journal of personality assessment*, 66(3), 488-524, doi:10.1207/s15327752jpa6603_3

- Long, S. K., Sulkowski, M. L., & Dempsey, A. G. (2012). Cyber victimization and psychosocial adjustment in youth. In *Psychology of victimization* (pp. 151-166). Nova Science Publishers, Inc..
- Lopes, B., & Yu, H. (2017). Who do you troll and Why: An investigation into the relationship between the Dark Triad Personalities and online trolling behaviours towards popular and less popular Facebook profiles. *Computers in Human Behavior*, 77, 69-76, doi:10.1016/j.chb.2017.08.036
- Loudin, J. L., Loukas, A., & Robinson, S. (2003). Relational aggression in college students: Examining the roles of social anxiety and empathy. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 29(5), 430-439, doi:10.1002/ab.10039
- Lynam, D. R., & Gudonis, L. (2005). The development of psychopathy. *Annu. Rev. Clin. Psychol.*, 1, 381-407, doi:10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144019
- March, E., & Marrington, J. (2019). A Qualitative Analysis of Internet Trolling. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(3), 192–197, doi:10.1089/cyber.2018.0210
- March, E., Grieve, R., Marrington, J., & Jonason, P. K. (2017). Trolling on Tinder® (and Other Dating Apps): Examining the Role of the Dark Tetrad and Impulsivity. *Personality and Individual Differences*, 110, 139-143, doi:10.1016/j.paid.2017.01.025
- Melander, L. A. (2010). College Students' Perceptions of Intimate Partner Cyber Harassment. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 263-268, doi:10.1089/cpb.2009.0221
- Murray-Close, D., Ostrov, J. M., Nelson, D. A., Crick, N. R., & Coccaro, E. F. (2010). Proactive, reactive, and romantic relational aggression in adulthood: Measurement, predictive validity, gender differences, and association with Intermittent Explosive Disorder. *Journal of Psychiatric Research*, 44(6), 393–404, doi:10.1016/j.jpsychires.2009.09.005
- Nekmat, E., & Lee, K. (2018). Prosocial vs. trolling community on Facebook: A comparative study of individual group communicative behaviors. *International Journal of Communication*, 12, 1-22.
- Neumann, C. S., Schmitt, D. S., Carter, R., Embley, I., & Hare, R. D. (2012). Psychopathic traits in females and males across the globe. *Behavioral sciences & the law*, 30(5), 557-574, doi:10.1002/bsl.2038
- Owen, T., Noble, W., & Speed, F. C. (2017). Trolling, the Ugly Face of the Social Network. In *New Perspectives on Cybercrime* (pp. 113-139). Palgrave Macmillan, Cham.
- Pabian, S., De Backer, C. J. S., & Vandebosch, H. (2015). Dark Triad personality traits and adolescent cyber-aggression. *Personality and Individual Differences*, 75, 41–46, doi:10.1016/j.paid.2014.11.015

- Patrick, C. J., & Drislane, L. E. (2015). Triarchic model of psychopathy: Origins, operationalizations, and observed linkages with personality and general psychopathology. *Journal of personality*, 83(6), 627-643, doi:10.1111/jopy.12119
- Patrick, C. J., Fowles, D. C., & Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and Psychopathology*, 21(3), 913–938, doi:10.1017/S0954579409000492
- Puckett, M. B., Aikins, J. W., & Cillessen, A. H. N. (2008). *Moderators of the Association Between Relational Aggression and Perceived Popularity*. 34(January 2007), 563–576, doi:10.1002/ab.20280
- Salekin, R. T., Rogers, R., & Sewell, K. W. (1997). Construct validity of psychopathy in a female offender sample: A multitrait–multimethod evaluation. *Journal of abnormal psychology*, 106(4), 576, doi:10.1037/0021-843X.106.4.576
- Sanfilippo, M., Yang, S., & Fichman, P. (2017). Trolling here, there, and everywhere: Perceptions of trolling behaviors in context. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(10), 2313-2327, doi:10.1002/asi.23902
- Sest, N., & March, E. (2017). Constructing the cyber-troll: Psychopathy, sadism, and empathy. *Personality and Individual Differences*, 119, 69-72, doi:10.1016/j.paid.2017.06.038
- Schmeelk, K. M., Sylvers, P., & Lilienfeld, S. O. (2008). Trait Correlates of Relational Aggression in a Nonclinical Sample: DSM-IV Personality Disorders and Psychopathy. *Journal of Personality Disorders*, 22(3), 269–283, doi:10.1521/pedi.2008.22.3.269
- Skeem, J. L., & Cooke, D. J. (2010). Is criminal behavior a central component of psychopathy? Conceptual directions for resolving the debate. *Psychological assessment*, 22(2), 433.
- Smith, J. M., Gacono, C. B., Cunliffe, T. B., Kivisto, A. J., & Taylor, E. E. (2014). Psychodynamics in the female psychopath: A PCL-R/Rorschach Investigation. *Violence and gender*, 1(4), 176-187, doi:10.1089/vio.2014.0023
- Storch, E. A., Bagner, D. M., Geffken, G. R., & Baumeister, A. L. (2004). Association between overt and relational aggression and psychosocial adjustment in undergraduate college students. *Violence and victims*, 19(6), 689.
- Taubner, S., White, L. O., Zimmermann, J., Fonagy, P., & Nolte, T. (2013). Attachment-related mentalization moderates the relationship between psychopathic traits and proactive aggression in adolescence. *Journal of abnormal child psychology*, 41(6), 929-938, doi:10.1007/s10802-013-9736-x
- Thesaurus. (2019). Paimta iš <https://www.dictionary.com/browse/provocation>

- Vaillancourt, T., & Sunderani, S. (2011). Psychopathy and indirect aggression: The roles of cortisol, sex, and type of psychopathy. *Brain and Cognition*, 77(2), 170-175, doi:10.1016/j.bandc.2011.06.009
- Vitacco, M. J., Neumann, C. S., & Jackson, R. L. (2005). Testing a four-factor model of psychopathy and its association with ethnicity, gender, intelligence, and violence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(3), 466–476, doi:10.1037/0022-006X.73.3.466
- Warde, A. (2005). Consumption and theories of practice. *Journal of consumer culture*, 5(2), 131-153, doi:10.1177%2F1469540505053090
- Werner, N. E., & Crick, N. R. (1999). Relational aggression and social-psychological adjustment in a college sample. *Journal of abnormal psychology*, 108(4), 615, doi:10.1037/0021-843X.108.4.615
- Widiger, T. A. (2005). Psychopathy and DSM-IV Psychopathology. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of Psychopathy* (First Edit, pp. 156–171). New York: The Guilford Press.
- Williams, K. M., Paulhus, D. L., & Hare, R. D. (2007). Capturing the four-factor structure of psychopathy in college students via self-report. *Journal of Personality Assessment*, 88(2), 205–219, doi:10.1080/00223890701268074
- Wright, M. F., & Li, Y. (2013a). Normative Beliefs About Aggression and Cyber Aggression Among Young Adults: A Longitudinal Investigation. *Aggressive Behavior*, 39(3), 161–170, doi:10.1002/ab.21470
- Wright, M. F., & Li, Y. (2013b). The Association Between Cyber Victimization and Subsequent Cyber Aggression: The Moderating Effect of Peer Rejection. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 662–674, doi:10.1007/s10964-012-9903-3

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo anketa

Gerbiamas(-a) respondente,

esu Vilniaus universiteto Teisės psichologijos magistro antro kurso studentė Kristina Žalytė. Šiuo metu atlieku tyrimą apie tai, kaip siejasi tam tikros asmenybės savybės, elgesys tarpasmeniniuose santykiuose ir provokacinis elgesys („trolinimas“) internete. Žemiau pateiktas klausimynas yra anonimiškas, o naudojant gautus duomenis bus pateikti tik apibendrinti tyrimo dalyvių rezultatai. Jei turite klausimų, susijusių su tyrimu, galite susisiekti el. paštu zalytek@gmail.com.

Iš anksto dėkoju už Jūsų atsakymus!

Jei sutinkate dalyvauti šiame tyrime, toliau pildykite įrašydami trūkstamą informaciją arba pažymėdami tinkamą atsakymą, jį apibraudami arba vadovaudamiesi prieš kiekvieną dalį nurodyta instrukcija.

Lytis   ___Vyras   ___Moteris   ___Kita

Amžius ___

Ar šiuo metu turite romantinį (-ę) partnerį (-ę)?   Taip*   Ne

*Kiek laiko (metų, mėnesių) jau esate kartu? _____

***Instrukcija:** Perskaitykite kiekvieną teiginį ir nurodykite, kiek teiginys Jums tinka dabar ir buvo tinkamas per pastaruosius metus. Vertindami parašykite atitinkamą skaičių į tam skirtą vietą teiginio pradžioje (skalėje nuo 1 – visiškai netiesa iki 7 – visiškai tiesa). SVARBU: pažymėti žvaigždute* teiginiai yra apie Jūsų dabartinius romantinius santykius. Jei šiuo metu ar per pastaruosius metus neturėjote romantinio partnerio, atsakinėdami galvokite apie paskutinius turėtus romantinius santykius. Prisiminkite, kad Jūsų atsakymai į šiuos klausimus yra visiškai anonimiški, tad prašome atsakyti kiek galima nuoširdžiau!*

VISIŠKA NETIESA			KARTAIS TIESA			VISIŠKA TIESA
1	2	3	4	5	6	7

56 savistata paremto agresijos ir socialinio elgesio klausimyno teiginiai.

Instrukcija. Žemiau yra pateikiami teiginiai, kuriais skirtingi žmonės gali apibūdinti save. Po kiekvieno teiginio yra pateikti keturi pasirinkimai: **T** **t** **n** **N** Pasirinkimų reikšmės yra šios:

T – Teisingas **t** – iš dalies teisingas **n** – iš dalies neteisingas **N** – Neteisingas

Kiekvienam teiginiui pasirinkite geriausiai jus apibūdinantį atsakymą. Nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų; tiesiog pasirinkite vieną, kuris geriausiai jus apibūdina.

Žymėkite taip: ● Nežymėkite taip:

Prisiminkite: kiekvienam teiginiui pasirinkite tik vieną atsakymą. Jeigu padarėte klaidą, perbraukite neteisingą atsakymą X ir pažymėkite teisingą. Pažymėkite visus teiginius. Prašome pildyti greitai ir ilgai negalvoti apie kurį nors vieną teiginį.

58 triarchinio psychopatijos įvertinimo klausimyno teiginiai.

Instrukcija. Žemiau pateikti klausimai apie Jūsų požiūrį į internetinę provokaciją („trolinimą“). Naudodami žemiau pateiktą skalę įvertinkite, kiek sutinkate su kiekvienu teiginiu.

Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nesu įsitikinęs (-usi)	Pritariu	Visiškai pritariu
1	2	3	4	5

12 provokacinio elgesio internete klausimyno teiginių.

Kiek laiko (valandų) vidutiniškai per dieną praleidžiate internete? _____

Kiek iš jų praleidžiate socialiniuose tinklapiuose (pvz., YouTube, FaceBook, Twitter, Reddit, 9gag etc.)? _____

Ar turite asmeninę paskyrą socialiniuose tinkluose? __Taip* _____Ne

*Socialiniuose tinklapiuose esate (apibraukite vieną tinkančio atsakymo numerį):

- 1 – Labai aktyvus (-i) (kasdien kuriate turinį, juo dalinatės, komentuojate kitų įrašus)
- 2 – Aktyvus (-i) (turinio kūrimu, sklaida ir komentavimu užsiimate kelis kartus per savaitę)
- 3 – Vidutiniškai aktyvus (-i) (turinio kūrime, sklaidoje ar komentavime dalyvaujate porą kartų per mėnesį)
- 4 – Neaktyvus (-i) (komentuojate ar dalinatės turiniu porą kartų per metus)
- 5 – Visiškai neaktyvus (-i) (skaitote pateikiamą turinį, bet pats (-i) prie jo kūrimo, sklaidos ar komentavimo neprisidedate)

Ar teko susidurti su provokuojančiu elgesiu internete? (pažymėkite visus tinkančius variantus)

- __Taip, pats (-i) buvau provokatorius (-ė)*   __Taip, į mane buvo nukreiptas toks elgesys
__Taip, buvau tokios situacijos stebėtojas (-a)   __Ne

*Jei provokavote kitus internete, Jūs tai darėte (pažymėkite vieną atsakymo variantą):

- Naudodamas (-a) profilį su savo vardu ir pavarde
- Anonimiškai
- Tinka abu aukščiau išvardinti variantai

Jei turite klausimų, susijusių su tyrimu, galite susisiekti el. paštu zalytek@gmail.com.

Dar kartą dėkoju už Jūsų atsakymus!

2 priedas. Normaliojo pasiskirstymo Kolmogorov – Smirnov testo įverčiai.

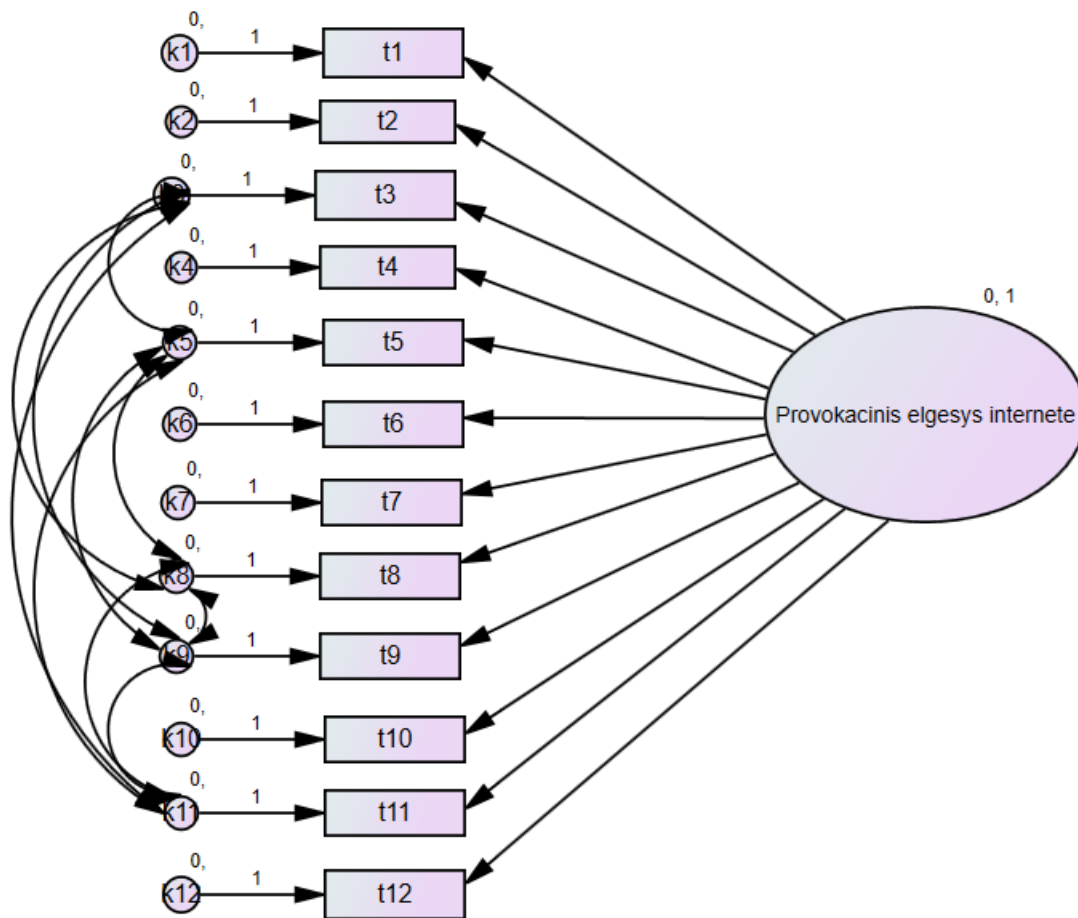
Skalė	<i>p</i>	Asimetrijos koeficientas	Eksceso koeficientas
Provokacinio elgesio internete klausimynas	<i>p</i> < 0,001	0,71	-0,23
Triarchinis psichopatijos įvertinimo klausimynas			
Įžūlumas	<i>p</i> < 0,01	-0,04	-0,06
Piktybiškumas	<i>p</i> < 0,001	1,34	2,30
Nesivaldymas	<i>p</i> < 0,01	0,84	0,89
Savistata paremtas agresijos ir socialinio elgesio klausimynas			
Santykių agresija	<i>p</i> < 0,001	1,76	4,79
Fizinė agresija	<i>p</i> < 0,001	2,40	7,65
Viktimizacija santykiuose	<i>p</i> < 0,001	1,04	1,20
Fizinė viktimizacija	<i>p</i> < 0,001	3,37	13,22
Ypatingi santykiai	<i>p</i> < 0,01	0,80	0,81
Prosocialus elgesys	<i>p</i> < 0,001	-1,20	2,11

3 priedas. *Provokacinio elgesio internete klausimyno patvirtinančioji faktorinė analizė.*

Modelio tinkamumo indeksai

	Modelis
χ^2 testas	130,613
CFI	0,904
TLI	0,936
RMSEA Estimate	0,100

CFA modelis

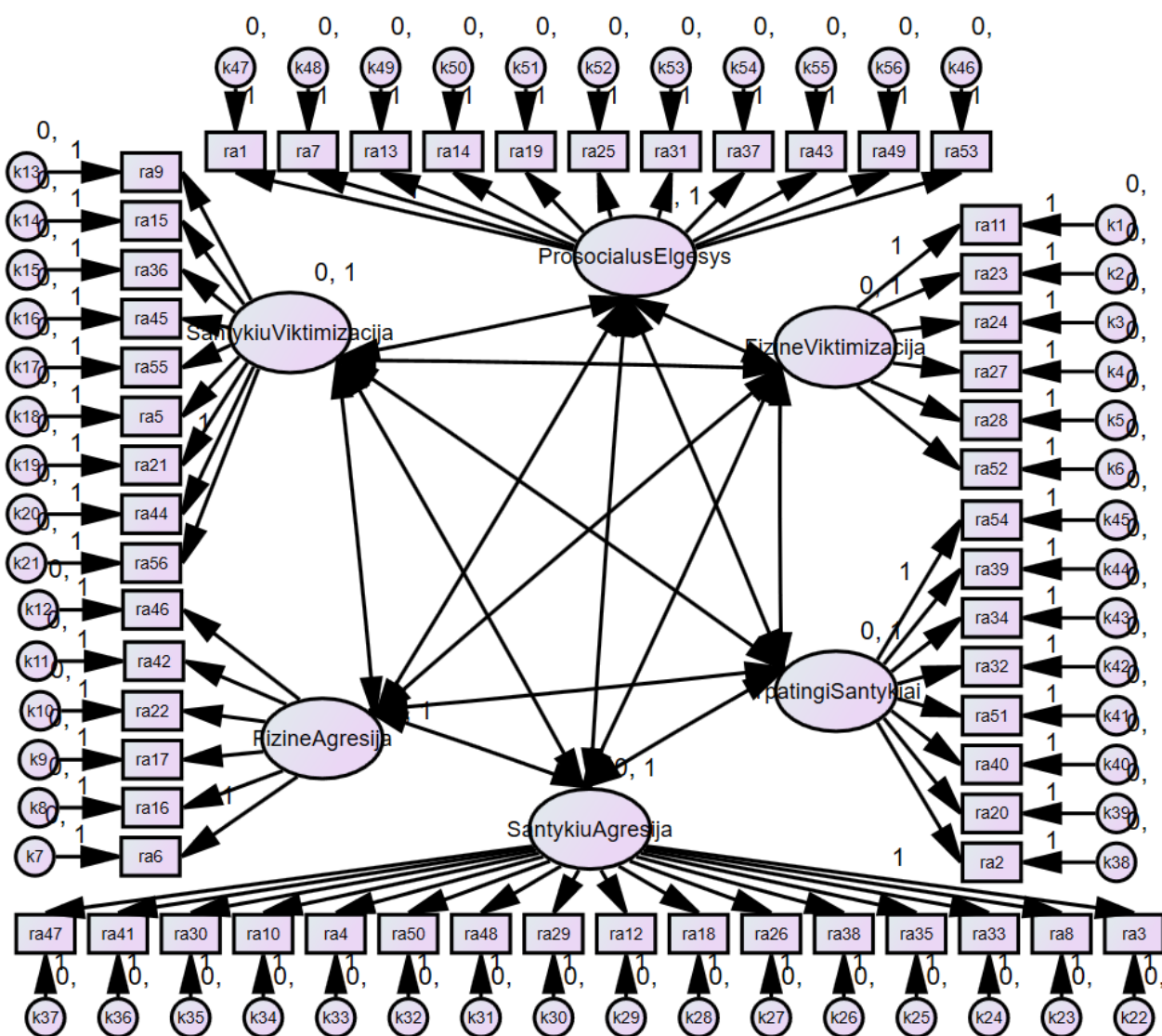

4 priedas. Savistata paremtas agresijos ir socialinio elgesio klausimyno patvirtinančioji faktorinė analizė

Modelio tinkamumo indeksai

	Modelis
χ^2 testas	3244,859
CFI	0,714
TLI	0,701
RMSEA Estimate	0,078

CFA modelis

5 priedas. Polinkio į provokacinę elgesį internete prognostiniai veiksniai

Nepriklausomi kintamieji		Polinkis į provokacinis elgesį internete		
		Standartizuoti β (beta) prognostinių kintamųjų koeficientai		
		1 pakopa	2 pakopa	3 pakopa
1 pakopa	Lytis (1 – vyras)	-0,19**	-0,15*	-0,13
	Santykių agresija	0,21**	0,09	0,02
2 pakopa	Fizinė agresija		0,09	0,00
	Viktimizacija santykiuose		0,01	-0,03
	Fizinė viktimizacija		-0,02	0,03
	Buvimas provokatoriumi		0,16*	0,14*
	Prosocialus elgesys		-0,22**	-0,12
3 pakopa	Įžūlumas			0,07
	Piktybiskumas			0,23*
	Neslopinimas			0,11
	R^2	0,07	0,16	0,22
	ΔR^2	0,07**	0,08**	0,06***
	F	7,78**	5,95***	6,61***

Pastaba * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.